

II. AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC ȘI CONSECINȚELE SALE

PRELIMINARIILE POLITICO-DIPLOMATICE ALE INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI BALCANIC. ROMÂNIA ȘI ANTANTA

Nicu POHOAȚĂ*

POLITICAL-DIPLOMATIC PRELIMINARIES OF ROMANIA'S ENTRANCE IN THE SECOND BALKAN WAR. ROMANIA AND THE ENTENTE

(Abstract)

The study analyzes the relations between Romania and the Entente in the period before Romania's entrance in the Second Balkan War, in the context of Great Powers politics in South-Eastern Europe. After a critical examination of the relevant historical sources, the author emphasizes the role of the Entente in influencing Romania's decision to begin the mobilization against Bulgaria, while considering that this decision of the Romanian government does not also signify a change of its foreign policy, which continued to be based on the alliance with the Triple Alliance and on the cooperation with Germany.

Keywords: *Balkan Wars, Entente, Triple Alliance, conditional neutrality, arbitration, mediation, principle of non-interference, diplomatic pressure, military assistance, the Turtucaia-Balcic line, public opinion.*

În timpul desfășurării Războaielor Balcanice, atenția opiniei publice europene era concentrată mai ales asupra evoluției operațiunilor militare și a raporturilor dintre statele balcanice angrenate în conflict, iar politica Marilor Puteri era urmărită pe un plan secundar. Abia după Primul Război Mondial, în urma publicării “marilor colecții” de documente diplomatice referitoare la “originile” Primului Război Mondial¹, s-a putut pune în evidență complexitatea situației create prin

* Conf. univ. dr., Academia de Poliție “Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Arhivistică, București; președinte al Filialei București a Societății de Științe Istorice din România.

¹ Vezi îndeosebi *Documents diplomatiques français (1871-1914)* [1-re Série (1871-1900), 16 vol.; 2-e Série (1900-1911), 14 vol.; 3-e Série (1911-1914), 11 vol.], Paris, 1929-1959; *British Documents on the Origins of the War (1898-1914)*, 11 volume în 13 tomuri, London, 1926-1938; *Mejdunarodnaia*

implicarea Marilor Puteri în desfășurarea evenimentelor. S-a putut constata, astfel, că Marile Puteri aparținând celor două grupări politico-militare opuse, Tripla Alianță și Tripla Înțelegere, au depus eforturi politice și diplomatice considerabile, pentru a influența evoluția evenimentelor în conformitate cu propriile interese în zona Sud-Estului Europei. În acest context se înscriu și preocupările asidue ale Marilor Puteri, care aparțineau celor două grupări politico-militare opuse, pentru a influența deciziile de politică externă ale României. Valabilă pentru întreaga perioadă de desfășurare a Războaielor Balcanice, constatarea dobândește o valoare particulară în analiza deciziei de mobilizare a armatei române și apoi de intrare a României în cel de-al Doilea Război Balcanic împotriva Bulgariei, fapt care a fost de natură să influențeze esențial evoluția evenimentelor în Sud-Estul Europei și care să determine ulterior interpretări istoriografice diverse legate de orientarea politicii externe a statului român în raport cu grupările politico-militare ale Marilor Puteri.

Din analiza punctelor de vedere formulate de istorici, se poate constata că se disting două interpretări istoriografice referitoare la orientarea politicii externe a României în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic, în raport cu grupările politico-militare ale Marilor Puteri. Prima, care scoate în evidență începutul detașării României de Tripla Alianță, îl are ca autor pe marele istoric Nicolae Iorga². Opinia sa, de mare autoritate științifică, a fost împărtășită de majoritatea istoricilor români până astăzi³. A doua, care susține că politica externă a României

Otnošenija v epohu Imperializma (seria a II-a, vol. XVIII-XXI; seria a III-a, vol. I-X), Moscova și Leningrad (Petersburg), 1931; *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. 1871-1914. Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes*, 40 volume în 54 de tomuri, Berlin, 1922-1926; *Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des Aussern*, 9 volume, Viena și Leipzig, 1930. Mai târziu a fost publicată "colecția italiană" *I Documenti Diplomatici Italiani*, seria a IV-a, 1 genaino 1908 – 2 agosto 1914, Roma, 1952.

² Conform punctului de vedere formulat de N. Iorga, participarea României la Al Doilea Război Balcanic a avut caracterul unui prim război împotriva Austro-Ungariei, iar odată cu Pacea de la București începea o nouă etapă a politicii externe românești. N. Iorga, *Supt trei regi. Istoria luptei pentru un ideal moral și național*, București, 1932, p. 160; Idem, *Comment la Roumanie s'est detachée de la Triplice*, Bucarest, 1933, p. 91. Marele istoric, participant la desfășurarea evenimentelor, scria că "se poate spune, cu drept cuvânt, că peste Dunăre se discută chestia Ardealului (s. n.)". Vezi N. Iorga, *Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostașii noștri*, ediția a II-a, București, 1914, p. 93.

³ Redăm succinct doar câteva aprecieri ale unor nume sonore ale istoriografiei românești. Reliefând detașarea României de "sfaturile" primite de la Viena și de la Berlin, I. Lupaș conchidea că „armata română mobilizată în 1913, ca să treacă Dunărea, aștepta să fie comandată tocmai în direcție opusă: peste Carpați, ca să-și dezrobească milioanele de fraji”. Vezi I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, 1937, p. 328. Marele istoric Gh. Platon, evidențind divergențele tot mai acute dintre politicile promovate la București și la Viena, aprecia că „intrarea armatei române în Bulgaria, la 10 iulie 1913, a reprezentat practic dezavuarea alianței cu Austro-Ungaria, primul pas concret spre ruperea relațiilor cu Tripla Alianță. [...] Criza balcanică – deși nu l-a determinat – a dat impuls curentului ostil Austro-Ungariei, generat de opțiunile naționale firești ale României; a grăbit desprinderea țării dintr-o alianță care, acum, nu-și mai avea rațiunile momentului în care fusese încheiată”. Vezi Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*,

a rămas strâns legată de cea a Triplei Alianțe, îl are ca promotor pe istoricul Șerban Rădulescu-Zoner⁴. Ea este relativ mai recentă și, în consecință, are un număr mai redus de susținători⁵. De asemenea, constatăm că argumentele susținătorilor

Editura Didactică și Pedagogică București, 1985, p. 449-450. În aprecierea lui Vasile Cristian, „evenimentele din Balcani au accentuat îndepărtarea politicii externe românești față de cea a monarhiei habsburgice”, totuși „guvernul de la București rămânând în continuare aliat al Puterilor Centrale”. Vezi Vasile Cristian, *1878-1914*, în vol. *România în relațiile internaționale*, (coord. L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon), Editura Junimea, Iași, 1980, p. 372; Idem, „Diplomația României în slujba împlinirii idealului național”, în vol. *Cum s-a înfăptuit România modernă*, (autori Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei), Editura Universității “Al. I. Cuza”, Iași, 1993, p. 294. Ștefan Pascu aprecia că “independent și chiar împotriva planurilor austro-ungare, România intervine, în vara anului 1913, în al doilea război balcanic, jucând rolul de arbitru în timpul tratativelor de pace de la București din august același an. Sub presiunea opiniei publice din România și Transilvania, politica externă a României se depărtează treptat de coaliția Puterilor Centrale, care nu-i puteau asigura nici un beneficiu, și se apropie de coaliția puterilor Antantei”. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, vol. I, p. 326. Gheorghe Zbucăea aprecia că „Tratatul de la București din 10 august 1913, important pentru toate statele din zonă, are pentru România și o semnificație mai aparte. După aproximativ trei decenii de apropiere a statului român de Puterile Centrale, în virtutea tratatului semnat în 1883, statul român își reorienta politica externă și trecea spre alte legături de alianță”. Istoricul menționat își nuanța poziția în spiritul concepției lui N. Iorga, adăugând: “Putem considera că atunci, datorită în principal situației românismului de peste munți, atât de prigonit de Austro-Ungaria, s-a produs în fapt ruptura, un «divorț», a cărui consacrare s-a făcut un an mai târziu prin decizia adoptată la Peleş la 3 august 1914, decizie care deschidea larg drumul spre înfăptuirea României Mari, prin războiul de reîntregire, al cărui preludiv au fost, într-un fel, evenimentele din 1913, definite de Nicolae Iorga ca un prim război împotriva Austriei”. Vezi Gh. Zbucăea, *România și războaiele balcanice. 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, București, 1999, p. 452.

⁴ „Criza balcanică a constituit în cadrul relațiilor diplomatice româno-austro-ungare un incontestabil impas, provocat însă de politica sud-est europeană a conțelui Berchtold și nu de intențiile factorilor de răspundere de la București care au căutat de-a lungul întregii perioade a conflictului sud-dunărean să se bazeze pe Tripla Alianță (s.n.). Ei au obținut de altfel [...] sprijinul Germaniei și nuanțat pe cel al Italiei. Nu este însă mai puțin adevărat că atitudinea diriguitorilor de la Ballplatz față de politica externă a guvernului român a impulsionat în România curentul unaniv de opinie ostil Austro-Ungariei, deja existent și determinat de alte cauze decât cele ale unei politici diferite față de problemele la ordinea zilei din sud-estul Europei”. Vezi Gh. N. Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță. 1878-1914*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 353-354. Pentru Șerban Rădulescu-Zoner „este evident că în fața cercurilor guvernante din România nu s-a putut pune problema unei degajări de Tripla Alianță, dominată de Germania (s.n.), care, prin atitudinea ei hotărâtă, a făcut imposibilă orice încercare de cenzurare a amintitului document internațional (Tratatul de pace de la București – n.n.)”. *Ibidem*, p. 352.

⁵ Referindu-se la politica externă a României în perioada premergătoare izbucnirii celui de-al Doilea Război Balcanic, Anastasie Iordache precizează că „politica de fidelitate față de alianța cu Puterile Centrale începe să se zdruncine. Regele însuși, ca principala promotor, consideră necesară o schimbare, dar numai față de Austro-Ungaria și numai cu privire la politica sa balcanică, știind, de bună seamă, că Germania avea aceleași puncte de vedere”. Vezi A. Iordache, *Criza politică din România și războaiele balcanice 1911-1913*, Editura Paideia, București, 1998, p. 233. La fel, mai recent, istoricul Claudiu-Lucian Topor considera că deși “relațiile dintre Viena și București nu aveau să-și mai revină după șocul creat de intervenția României în al doilea război balcanic, trebuie să recunoaștem că România rămânea legată de politica Triplicei prin relațiile cordiale întreținute cu Germania”. Vezi Claudiu-Lucian Topor, *Germania, România și Războaiele Balcanice*, Editura Universității “Al. I. Cuza”, Iași, 2008, p. 199.

ambelor interpretări istoriografice reies cu predilecție din analiza relațiilor României cu Tripla Alianță. Mai puține au fost preocupările pentru analiza relațiilor României cu Tripla Înțelegere. În acest sens, remarcăm îndeosebi contribuția remarcabilă la studierea relațiilor româno-franceze a istoricului Vasile Vesa. Privitor la orientarea politicii externe a României în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic, acesta se raliază, prin studiul altor surse istorice, primei interpretări istoriografice menționate⁶.

În ceea ce ne privește, am realizat, pentru prima dată în istoriografia românească, o sinteză a relațiilor României cu Tripla Înțelegere, prilej cu care am analizat relațiile României cu Antanta și în timpul Războaielor Balcanice⁷. Preocupările de cercetare științifică în această direcție au continuat prin elaborarea unei lucrări speciale care a avut ca obiect realizarea unei analize mai ample, dintr-o perspectivă mai largă, a orientării politicii externe românești în raport cu Marile Puteri care aparțineau celor două gupări politico-militare opuse în timpul Războaielor Balcanice⁸. Menținându-ne în totalitate punctele de vedere formulate anterior, în studiul de față ne propunem să formulăm câteva concluzii care reies cu claritate din analiza relațiilor României cu Marile Puteri ale Antantei în perioada premergătoare intrării României în cel de-al Doilea Război Balcanic. Datorită spațiului limitat de prezentare, vom avea în vedere, pe lângă unele considerații istoriografice de ordin general, doar unele aspecte privind modul în care au influențat guvernele Marilor Puteri ale Antantei deciziile de politică externă ale guvernului român. Acestea sunt revelatoare și pentru aprecierea relațiilor României cu Tripla Alianță. Fără să ne angajăm într-o dezbatere cu caracter polemic în legătură cu una sau alta dintre aprecierile exprimate în istoriografie, vom avea în vedere, în mod strict, doar *realizarea unei analize riguroase și critice a surselor*, singurele care sunt în măsură să-i ofere cititorului posibilitatea unei apropieri mai sigure de adevărul istoric.

Studierea relațiilor României cu Tripla Înțelegere în perioada cuprinsă între sfârșitul Conferinței ambasadorilor de la Petersburg și momentul intrării României în Al Doilea Război Balcanic aduce nuanțe noi în aprecierea orientării politicii externe a României. Acest fapt se datorează înregistrării unor mutații semnificative în evoluția raporturilor României cu Marile Puteri care formau Antanta, ceea ce pare să pună într-o nouă lumină însăși evaluarea relațiilor României cu Tripla Alianță.

⁶ Istoricul clujean apreciază că „evenimentele care preced al doilea război balcanic și cele din timpul acestuia marchează etapa când de fapt România se îndepărtează complet de Tripla Alianță, apropiindu-se tot mai mult de Antanta (s.n.)”. Vezi Vasile Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900-1916). Pagini de istorie diplomatică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 42.

⁷ Vezi pe larg, Nicu Pohoată, *România și Tripla Înțelegere*, Editura Cavallioti, București, 2003, p. 141-222.

⁸ Vezi pe larg Nicu Pohoată, *Politica externă a României în timpul Războaielor Balcanice (1912-1913). România și grupările politico-militare ale Marilor Puteri*, Editura Pro Universitaria, București, 2010.

Ceea ce impunea o revizuire a atitudinii Marilor Puteri ale Triplei Înțelegeri față de România era situația nouă care se prefigura în Sud-Estul Europei, odată cu conturarea perspectivei destrămării Alianței balcanice, care asigurase o creștere a influenței Antantei în Peninsula Balcanică în detrimentul Triplei Alianțe. Disensiunile survenite între aliații învingători din Primul Război Balcanic, alimentate cu insistență de Austro-Ungaria, duceau în mod inevitabil la un nou conflict militar. Tratatul diplomatic inițiat de statele balcanice, în cadrul cărora acestea încercau să atragă și România, creau premisele stabilirii unor noi alianțe care ar fi afectat, într-o anumită măsură, și raportul de forțe dintre cele două grupări politico-militare opuse ale Marilor Puteri, Tripla Alianță și Tripla Înțelegere, cu interese majore în zona Sud-Estului Europei. În acest context, poziția și rolul României dobândeau o importanță deosebită, deoarece atitudinea guvernului român putea să influențeze în mare măsură evoluția evenimentelor.

Studiul corespondenței diplomatice a Marilor Puteri ale Antantei, în principal a documentelor cuprinse în “marile colecții” franceză și britanică, este revelator pentru aprecierea importanței pe care o atribuiam cancelariile de la Petersburg, Paris și Londra atitudinii României, în noua conjunctură creată în Sud-Estului Europei. În același timp, analiza acestor documente oferă o bază reală de apreciere a modului în care era receptată în capitala României activitatea diplomatică a Antantei și a semnificației reale a relațiilor României cu Tripla Înțelegere, pentru evaluarea corectă a orientării de politică externă a statului român⁹.

Pe data de 12 mai 1913, Camille Blondel, ambasadorul Franței la București, expedia un raport la Paris, către ministrul de Externe Pichon, în care îl informa despre modul în care erau receptate la București evoluțiile care se înregistrau în Sud-Estul Europei. “Opinia publică se preocupă în prezent – relatea diplomatul francez – de atitudinea pe care ar trebui să o adopte România dacă un conflict armat ar izbucni între Bulgaria și Serbia. Se crede aici că eforturile Rusiei pentru a determina o înțelegere între cele două țări nu vor rămâne inutile și că un război nu va avea loc între aliații de ieri”. Totodată preciza: “Toți cei care, de mai multe luni preconizează o acțiune militară a României pentru a impune Bulgariei o

⁹ Ne exprimăm regretul de a nu fi avut acces la studiul corespondenței diplomatice ruse, știut fiind faptul că “marea colecție rusă” a fost publicată selectiv, rămânând în manuscris multe volume, inclusiv cele care ne-ar fi fost utile pentru documentarea pe această temă. Intitulată *Mejdunarodnaia Otnošenija v epohu Imperializma*, “marea colecție rusă” a început să fie publicată în anul 1931 la Moscova și Leningrad, cu referință la evoluția relațiilor internaționale în perioada delimitată de Congresul de la Berlin (1878) și “Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917”. Ea a fost concepută în trei serii, fără însă ca din cea dintâi să apară vreun volum. De fapt, nici seriile a doua și a treia nu au fost publicate integral. Din seria a doua au fost publicate volumele XVIII-XXI, “acoperind” perioada 1 mai 1911-20 noiembrie 1912, iar din seria a treia au apărut doar volumele I-X, având perioada de referință delimitată de 1 ianuarie 1914 și de 31 martie 1916. Vezi o excelentă prezentare a colecției respective în Gh. Cliveti, *Prolegomene la studiul relațiilor internaționale. Epoca modernă*, Editura Academiei Române, București, 2009, p.302-303. De asemenea, precizăm că la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Microfilme, există puține documente microfilmate în arhivele ruse, niciunul însă care să se refere la perioada avută în vedere de studiul de față.

rectificare de frontieră, cei nemulțumiți de decizia stabilită de Conferința ambasadurilor de la Petersburg, nu ezită, în mod natural, să se declare net partizanii unei alianțe cu Serbia; ei somează guvernul să se pregătească pentru această eventualitate și arată că interesele României, lezate prin creșterea Bulgariei, sunt dimpotrivă legate de dezvoltarea Serbiei". Blondel sublinia că Austro-Ungaria urmărește aceste manifestări cu oarecare îngrijorare, deoarece "o apropiere româno-sârbă ar avea ca efect o răcire, pentru a nu spune mai mult, a relațiilor austro-române". Totodată informa despre campania de presă dirijată de cabinetul de la Viena pentru a se crea un curent ostil Rusiei în România și Bulgaria. Blondel aprecia că scopul urmărit de Austro-Ungaria era de a se ajunge la o înțelegere între România și Bulgaria, pentru ca, în felul acesta, Bulgaria să fie atrasă în orbita Triplei Alianțe, prin intermediul României. Totodată, diplomația austriacă viza, potrivit aprecierii diplomatului francez, "să îndepărteze cele două țări de la orice apropiere de Serbia"¹⁰.

În replică, diplomația rusă acționa pentru menținerea Alianței balcanice și pentru atragerea României. Pe data de 19 mai 1913, Delcassé, ambasadorul Franței la Petersburg, informa pe Pichon, ministrul de Externe al Franței: "Visul unei adevizuni a României la blocul balcanic și al acestuia la Tripla Înțelegere se precizează și dl. Sazonov lucrează cu toate puterile pentru a-l realiza. Dar mai întâi trebuie să împiedicăm acest bloc a se destrăma". În același timp, Delcassé arăta că Sazonov i-a confirmat faptul că proiectul de căsătorie între prințul Carol, fiul prințului Ferdinand al României, cu marea ducesă Olga Nicolaievna, fiica țarului Nicolae II, continuă să fie bine văzut la Petersburg¹¹.

Diplomația rusă se dovedea însă neputincioasă în aplanarea diferendului sârbo-bulgar. Pe 21 mai 1913 Descos, ministrul Franței la Belgrad, informa pe Pichon că Rusia a intervenit pe cale diplomatică pe lângă guvernele sârb și bulgar, în vederea ajungerii la o înțelegere și pentru menținerea Alianței balcanice, dar eforturile depuse în acest sens nu au fost încununat de succes, spre satisfacția ministrului austro-ungar la Belgrad, care vedea deschise perspectivele conflictului sârbo-bulgar¹².

Pe 21 mai 1913 Sir Edward Grey îl informa pe ambasadorul Marii Britanii la Sofia, Sir H. Bax-Ironside, că ministrul bulgar la Londra i-a adus la cunoștință, din sursă austriacă, faptul că Grecia și Serbia încercau să formeze o alianță cu România împotriva Bulgariei, dar guvernul român ar fi dat de înțeles că România ar prefera o înțelegere cu Bulgaria, dacă aceasta din urmă ar fi dispusă la anumite concesii¹³.

Aceeași informație era transmisă de la ambasada franceză din Sofia către Ministerul de Externe al Franței, în aceeași zi, specificându-se că provine din sursă

¹⁰ *Documents diplomatiques français* (se va cita *D.D.F.*), Paris, 1933, 3e série, tome VI, doc. 530, p. 600. Blondel către Pichon, 12 mai 1913.

¹¹ *Ibidem*, doc. nr. 562, p. 645. Delcassé către Pichon, 19 mai 1913.

¹² *Ibidem*, doc. nr. 575, p. 670. Descos către Pichon, 21 mai 1913.

¹³ *British Documents on the Origins of the War* (se va cita *B.D.O.W.*), London, 1934, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 987, p. 807. Sir Edward Grey către Sir H. Bax-Ironside, 21 mai 1913.

austriacă, transmisă prin filieră bulgară, și relevă conținutul discuției dintre ministrul Austro-Ungariei la București și prim-ministrul român Titu Maiorescu. Avându-se dubii asupra corectitudinii informației, se cereau precizări din partea ambasadorului Franței la București, C. Blondel¹⁴.

Camille Blondel dezmințea însă că prim-ministrul român s-ar fi pronunțat în sensul informațiilor venite din Bulgaria. Diplomatul francez adăuga că guvernul român nu poate favoriza planurile diplomației bulgare și, *“dacă el simte avantajul unei apropieri de Serbia, ezită să ia o decizie care ar nemulțumi Austria”*. De altfel, Blondel l-a consultat pe ministrul Serbiei la București, care a negat faptul că Belgradul ar fi făcut o propunere de alianță României¹⁵.

Manevrele diplomației austriece care vizau realizarea unei înțelegeri româno-bulgare împotriva Serbiei nu au reușit. Punctul de vedere al guvernului român și al regelui Carol I era total diferit de cel al Vienei. Pe data de 27 mai 1913, C. Blondel relatează conținutul discuției pe care a avut-o cu Take Ionescu¹⁶. Expri-mând punctul de vedere al suveranului român, Take Ionescu afirma că interesul României este de a nu face nimic pentru creșterea puterii Bulgariei în detrimentul puterii Serbiei, deoarece zdrobirea Serbiei și crearea unei Bulgarii mai puternice *“ar face să dispară un element de echilibru în Balcani, fiind pentru România un pericol permanent”*. Take Ionescu adăuga, în nume personal, părerea că *“a accepta avansurile Sofiei ar fi o greșeală”*, ceea ce reflecta o schimbare semnificativă a atitudinii pe care o avusese nu cu mult timp înainte.

Pe data de 5 iunie 1913 ambasadorul Marii Britanii la București, Sir G. Barclay, făcea cunoscute la Foreign Office intențiile guvernului român, prezentate de Titu Maiorescu ambasadorului Rusiei: *“Ministrul Afacerilor Externe i-a spus ieri ministrului rus că România se va mobiliza în cazul unui război între Bulgaria și Serbia”*¹⁷. Nu se specifica însă împotriva cui.

Tot pe data de 5 iunie 1913 Titu Maiorescu trimitea legațiilor României din străinătate o notă circulară din care reieșea declarația guvernului român în conformitate cu care, dacă situația se agrava în Peninsula Balcanică, *“România nu va rămâne indiferentă”* și nu va păstra *“atitudinea rezervată pe care a păstrat-o până acum”*¹⁸.

Panafieu, ministrul Franței la Sofia, raporta lui Pichon că, potrivit informațiilor pe care le are, Austro-Ungaria se străduiește să intervină la Constantinopol și la București pentru a asigura Bulgaria, în caz de conflict cu aliații săi, de neutralitate binevoitoare și chiar concursul Turciei și României. Guvernul român ar fi dispus să urmeze această cale, cu condiția ca Bulgaria să-i cedeze teritoriul până la linia Turtucaia-Balcic, pe care-l revendicase în perioada anterioară. El consideră că

¹⁴ D.D.F., 3e série, tome VI, doc. 577, p. 671, Sofia, 21 mai 1913.

¹⁵ *Ibidem*, doc. nr. 610, p. 708-709. Blondel către Pichon, 25 mai 1913.

¹⁶ *Ibidem*, doc. nr. 629, p. 732-734. Blondel către Pichon, 27 mai 1913.

¹⁷ B.D.O.W., vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1029, p. 832. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 5 iunie 1913.

¹⁸ D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 56, p. 63.

cedarea Silistrei nu este suficientă și, în fața unei situații noi, este în drept de a cere noi avantaje. Dacă Bulgaria nu ar consimți, guvernul român ar fi gata să răspundă avansurilor Serbiei¹⁹.

Atitudinea oficială a guvernului român avea unele ambiguități, deoarece în circulara transmisă legațiilor României se exprima doar intenția României de a interveni în cazul unui nou conflict balcanic, fără a se preciza însă clar împotriva cărei părți beligerante și cu ce obiective. De aceea ambasadorii Franței și Rusiei, Camille Blondel și N. Schebeko, doreau să obțină clarificări din partea prim-ministrului Titu Maiorescu. Răspunsul l-au obținut în urma unei întrevederi pe care au avut-o cei doi miniștri acreditați în capitala României cu Titu Maiorescu pe data de 8 iunie 1913 și el reflectă, indiscutabil, calitățile de diplomat ale prim-ministrului român: *“...Guvernul român gândește, înainte de toate, să se evite un nou război, care n-ar putea lăsa România indiferentă, iar intenția sa este de a evita orice demers care ar putea încuraja unul din adversari”*²⁰. Transmitând acest răspuns la Paris, Blondel adăuga că *“ministrul Austro-Ungariei caută să convingă guvernul român asupra interesului pe care l-ar putea avea în a susține Bulgaria și de a nu abandona linia de conduită pe care politica românească o urmează de 30 de ani alături de Austria. Prințul Fürstenberg nu are totuși succesul pe care l-au putut avea predecesorii săi, căci amenințarea unei Bulgarii mari devine din zi în zi un argument puternic pentru partizanii unei schimbări de orientare politică (s.n.)”*²¹.

Pe data de 10 iunie 1913, Blondel informa pe Pichon că a avut o întrevedere cu Titu Maiorescu, din declarațiile premierului român rezultând că guvernul român este decis *“să nu rămână indiferent în prezența unui conflict bulgaro-sârb și este gata să mobilizeze la prima știre despre începerea ostilităților”*. Totodată relatează că *“opinia publică se pronunță din ce în ce mai mult în favoarea Serbiei”*, iar Austro-Ungaria acționează *“pentru a contracara această mișcare pe care noi avem, se pare, interesul de a o încuraja”*²².

Răspunzând acestei telegrame, Pichon dădea următoarele instrucțiuni ministrului Franței la București: *“Noi avem cu certitudine interesul de a favoriza evoluția care pare să se realizeze de câțva timp în opinia publică românească, în raport cu Austro-Ungaria. Dar încurajările noastre vor fi cu atât mai eficace cu cât se vor manifesta cu mai multă discreție. În orice caz, noi nu vom incita România să se angajeze eventual într-un război împotriva Bulgariei. Până în ultimul moment, noi va trebui să ne străduim să menținem pacea (s.n.)”*²³.

În aceeași zi, Blondel redacta un raport către Pichon în care relua știrea că România va mobiliza în cazul în care se va declanșa un război în Balcani. În plus, diplomatul francez preciza că decizia privind eventualitatea intrării României în

¹⁹ *Ibidem*, doc. nr. 48, p. 54. Panafieu către Pichon, 7 iunie 1913.

²⁰ *Ibidem*, doc. nr. 54, p. 60. Blondel către Pichon, 8 iunie 1913.

²¹ *Ibidem*, p. 60-61.

²² *Ibidem*, doc. nr. 68, p. 74. Blondel către Pichon, 10 iunie 1913.

²³ *Ibidem*, doc. nr. 73, p. 78. Pichon către Blondel, 10 iunie 1913.

război se va lua în funcție de curentul majoritar care se va înregistra la nivelul opiniei publice. În acest sens, Blondel preciza că există două curente: primul, pe care caută să-l dirijeze ambasadorul Austro-Ungariei la București, grupează pe cei care sunt dispuși să accepte eventualele oferte ale Bulgariei și care caută să profite de împrejurări pentru a obține, în schimbul unei neutralități binevoitoare, rectificarea de frontieră de mult timp dorită; cel de-al doilea, care câștigă teren în fiecare zi din ce în ce mai mult, este condus de un mare număr de oameni politici, aparținând tuturor partidelor politice, și care se declară, dimpotrivă, ostili concepției unei alianțe cu Bulgaria sau chiar unei neutralități care ar favoriza planurile sale. Blondel adăuga că *“partizanii unei politici filosârbe se străduiesc să demonstreze că echilibrul în Balcani nu ar putea să fie menținut în ziua în care Serbia ar fi zdrobită și în care Austro-Ungaria aliată cu Bulgaria ar putea să-și impună voința”*²⁴.

Tot în aceeași zi, Panafieu, ministrul Franței la Sofia, îl informa pe Pichon că, în urma unei întrevederi pe care a avut-o cu ministrul român acreditat în capitala bulgară, Ghica, a obținut unele explicații în legătură cu atitudinea viitoare a României. Între altele, Panafieu menționa că până în zilele de 7-8 iunie 1913 *“guvernul de la București era încă ezitant și nu-și stabilise linia de conduită”*, în sensul de a alege o înțelegere cu Serbia sau una cu Bulgaria. Până în acest moment – adăuga diplomatul francez – guvernul român a trebuit să se hotărască și *“nu este nici o îndoială că simpatiile merg către Serbia și, dacă un conflict ar izbucni, ele s-ar traduce printr-un concurs efectiv”*²⁵.

În egală măsură era preocupată de atitudinea României și diplomația engleză. Ambasadorul Marii Britanii la București, Sir G. Barclay, îl informa pe Sir Edward Grey că *“ministrul Afacerilor Externe, vorbind despre tensiunea dintre statele balcanice, mi-a spus astăzi că România nu și-a luat nici un angajament față de nici unul dintre ele și nu avea nici o intenție de a lua partea cuiva. El a vorbit de mobilizare, în cazul în care un război între Bulgaria și Serbia părea inevitabil, ca un mijloc de a exercita o influență restrictivă asupra ambelor state (s.n.); dar a spus că nimic nu a fost decis”*. Barclay adăuga că un comunicat prezentat în principalul organ de presă al guvernului concluzionează: *“România va avea grijă ca echilibrul dintre aliații de ieri să nu fie prejudiciat de pretențiile unei părți sau de slăbiciunea alteia”*²⁶.

Aceeași poziție a statului român era prezentată de către ambasadorul României la Londra, N. Mișu, șefului diplomației britanice Sir Edward Grey. În replică, Grey își exprima *“speranța că vor fi cât mai puține complicații în Balcani și că România nu va adăuga la ele și altele care nu sunt necesare”*. De asemenea a spus că nu-i este clar *“cum interesele României ar fi afectate de împărțirea*

²⁴ *Ibidem*, doc. nr. 77, p. 80-81. Blondel către Pichon, 10 iunie 1913.

²⁵ *Ibidem*, doc. nr. 79, p. 84-87. Panafieu către Pichon, 10 iunie 1913.

²⁶ *B.D.O.W.*, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1041, p. 838-839. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 10 iunie 1913.

teritoriului între, spre exemplu, Bulgaria și Serbia”. Ministrul român a răspuns că “România are un interes în a vedea echilibrul menținut în Balcani și că, probabil, prin a susține o parte sau alta ea ar putea liniști lucrurile”. Relatând conținutul discuției cu ministrul român, Grey opina lui Barclay: “Se pare că România crede că un război între aliași este o oportunitate bună pentru a obține un avantaj pentru ea”²⁷.

Atitudinea României era în fond în deplină concordanță cu interesele Marilor Puteri ale Antantei, deoarece anunțarea unei posibile intervenții militare a României în cazul izbucnirii unui nou război balcanic avea un efect descurajant pentru tendințele belicoase care amenințau pacea în această zonă geografică. Atitudinea oficială echivocă, prin neprecizarea expresă de către guvernul român a intențiilor sale de a sprijini unul sau altul dintre statele care urmau să intre în conflict, avea, firește, o anumită semnificație pentru Antanta. O decizie a României pentru a sprijini pe unii sau pe alții ar fi grăbit declanșarea războiului, ceea ce Marile Puteri ale Triplei Înțelegeri n-ar fi dorit, întrucât aceasta ar fi dus la dezmembrarea Alianței balcanice.

În cea mai delicată situație era pus guvernul rus, deoarece Alianța balcanică se realizase sub egida Rusiei, iar izbucnirea unui război între aliași ar fi pus Petersburgul în nedorita dilemă de a opta între Sofia și Belgrad. De aceea, diplomația rusă a acționat energic pentru a realiza o mediere a diferendului dintre aliașii balcanici, pentru a se evita un nou conflict care putea să amenințe pacea întregii Europe. Din capitalele statelor balcanice veneau însă semnale la Petersburg și Paris conform cărora “demersurile actuale ale Rusiei par puțin eficace”²⁸. În această situație țarul Nicolae al II-lea al Rusiei a trimis o telegramă regelui Ferdinand al Bulgariei și regelui Petru al Serbiei, prin care căuta să realizeze o conciliere bulgaro-sârbă, sub auspiciile Rusiei, iar pentru ca să aibă un efect mai mare l-a autorizat pe Sazonov cu publicarea acesteia²⁹. Pe de altă parte, Pichon, ministrul de Externe al Franței, transmitea printr-o circulară tuturor ambasadelor franceze din capitalele Marilor Puteri și din zona balcanică că, în urma conversațiilor pe care le-a avut cu miniștrii statelor balcanice acreditați la Paris, impresia sa era că “guvernul bulgar este în mod particular intransigent și că, dacă un conflict ar izbucni, el ar avea responsabilitatea principală”. Având în vedere această situație, Pichon dădea instrucțiuni de a se acționa “în strâns acord cu Rusia”³⁰.

Nici diplomația britanică nu înțelegea să rămână în expectativă. Delcassé, ambasadorul Franței la Petersburg trimitea, pe data de 14 iunie 1913, următoarea telegramă către Pichon, în care îl informa despre poziția Marii Britanii: “Sir G Buchanan a fost însărcinat de rege să declare aici că Anglia este mai mult ca niciodată hotărâtă să meargă în strâns acord cu Franța și Rusia”³¹.

²⁷ *Ibidem*, doc. nr. 1046, p. 842. Sir Edward Grey către Sir G. Barclay, 10 iunie 1913.

²⁸ *D.D.F.*, 3e série, tome VII, doc. nr. 81, p. 89. Descos către Pichon, 11 iunie 1913.

²⁹ *Ibidem*, doc. nr. 83, p. 91. Delcassé către Pichon, 11 iunie 1913.

³⁰ *Ibidem*, doc. nr. 84, p. 91-92. Paris, 11 iunie 1913.

³¹ *Ibidem*, doc. nr. 116, p. 123. Delcassé către Pichon, 14 iunie 1913.

Interesant ni se pare să semnalăm că, în acest context, diplomații Antantei puneau în legătură preocupările lor pentru aplanarea divergențelor dintre statele balcanice cu intenția guvernului român de mobilizare, chiar dacă se întrevedea tot mai clar opțiunea României pentru a susține Serbia. În fond, atitudinea de neutralitate condiționată adoptată de România servea, în acel moment, intereselor Triplei Înțelegeri de evitare a destrămării Alianței balcanice și prin urmare a unui nou război balcanic. Prin aceasta, poziția României devenea tot mai mult în contradicție cu aceea a Austro-Ungariei, care încuraja tendințele belicoase ale Sofiei. Reflec-tând această realitate, Panafieiu, ambasadorul Franței în capitala bulgară, îl informa pe Pichon: *“Telegrama împăratului Rusiei a produs un anumit efect și, pe de altă parte, atitudinea României a dat de reflectat. Ea mi-a confirmat că aceasta n-a urmat sfaturile Austriei și că manifestase deschis simpatiile sale pentru Serbia, în teama de a vedea o Bulgarie prea puternică”*. De aceea, diplomatul francez își exprima speranța în posibilitatea evitării războiului: *“La mai mulți dintre colegii mei am constatat aceeași impresie că conflictul ar putea fi evitat și că în ultimul moment Serbia și Bulgaria vor accepta concesiile reciproce necesare”*³².

Camille Blondel, ministrul Franței acreditat în România, îl informa pe Pichon că *“publicarea telegramei adresate de împăratul Rusiei regilor Bulgariei și Serbiei a produs la București o impresie favorabilă”*. Relatând conținutul unei discuții pe care a avut-o cu prim-ministrul român Titu Maiorescu, pe data de 16 iunie 1913, Blondel prezenta șefului diplomației franceze punctul de vedere al prim-ministrului român: *“Noi nu putem decât să aplaudăm orice acțiune care diminuează cauzele unui conflict care ne preocupă. Noi nu avem interesul să-l încurajăm; dar, după cum noi am declarat foarte categoric, noi nu vom rămâne nici indiferenți, nici inactivi”*. Textul raportului întocmit de Blondel este deosebit de relevant în ceea ce privește intențiile Franței de a influența orientarea politici externe a României în sensul dorit de Tripla Înțelegere. Diplomatul francez sfătuia pe prim-ministrul român că *“interesul României îmi pare a fi înaintea de toate de a avea relații bune cu cei doi vecini (Bulgaria și Serbia – n.n.), dar în cazul în care această situație va deveni imposibil de menținut, ea nu trebuie să contribuie, în schimbul unei concesiuni teritoriale de mică importanță, la slăbirea sau chiar distrugerea Serbiei, fiind singura putere care în Balcani ar putea să se contrapună puterii bulgare și să asigure echilibrul între statele care își împart în prezent teritoriile cucerite de la Turcia (s.n.)”*. În acest sens, Blondel îndemna guvernul român la o politică de bună înțelegere cu cei doi vecini, fiind avansată chiar ideea unei aderări a României la Alianța balcanică și la o detașare de politică dusă de Austro-Ungaria în favoarea Bulgariei și împotriva Serbiei. Astfel Blondel spunea lui Titu Maiorescu că *“ar fi mai bine dacă veți găsi mijlocul de a trăi în pace cu cei doi vecini, apropiindu-vă de ei, încheind cu ei convenții comerciale avantajoase, fortificând într-o anumită măsură prin adeziunea voastră blocul balcanic în care veți putea servi util ca un factor de unitate în caz de*

³² *Ibidem*, doc. nr. 101, p. 105. Panafieiu către Pichon, 12 iunie 1913.

disensiuni momentane (s.n.). Acționând astfel, veți rămâne fideli politiciii pacifice care v-a fost atât de profitabilă după 35 de ani și pe care ați reafirmat-o recent într-un mod atât de fericit. Dar, pentru a ajunge la acest rezultat, trebuie să aveți întreaga libertate de acțiune, astfel încât să nu vă lăsați conduși de nici o considerație de prietenie veche, căci politica României nu trebuie subordonată nici unei alte puteri (s.n.)”. Maiorescu a replicat că “noi suntem ferm decizi să nu ne inspirăm de acum înainte decât din propriile noastre interese și puteți fi sigur că opinia publică este astăzi unanimă să îmbrățișeze acest sentiment (s.n.)”. Blondel, satisfăcut de afirmațiile prim-ministrului român, continua: “În ceea ce privește conflictul bulgaro-sârb, sfaturile voastre pot să apese ca o contrapondere la deciziile pe care guvernele bulgar și sârb sunt chemate să le ia. Nu ezitați să le multiplicați, sprijinindu-le chiar, dacă credeți că este necesar, prin câteva măsuri militare în semn de avertisment (s.n.). Nu va trebui decât să câștigați satisfacția de a fi contribuit la reconcilierea celor două țări, nu trebuie să evitați să acționați, fără a vă preocupa de avantajele materiale pe care vi le-ar putea asigura o alianță efectivă cu unul sau cu altul (s.n.). România are în față un viitor dintre cele mai prospere. Nici un pericol imediat nu o amenință și timpul lucrează în favoarea ei”³³.

Intervenția Rusiei pentru medierea diferendului sârbo-bulgar și acțiunea diplomatică a ambasadorului francez la București au avut un anumit efect, în acele împrejurări fiind suspendat, din dispoziția regelui Carol I, ordinul de mobilizare a celor trei corpuri de armată.

Inițiativa Rusiei de a aplană diferendul dintre statele balcanice prin convocarea unei conferințe cu rol de mediere la Petersburg, la care să participe prim-miniștrii ai Serbiei, Bulgariei, Greciei și Muntenegrului, a eșuat însă, așa cum se știe, din cauza atitudinii guvernului bulgar. Pe data de 18 iunie 1913, Sir F. Cartwright, ambasadorul Marii Britanii la Viena, relatează lui Sir Edward Grey că, potrivit informațiilor furnizate de către ministrul de Externe al Austro-Ungariei, “Bulgaria nu avea nici o intenție de a merge la Conferința de la Petersburg, dacă nu era complet sigură de verdictul împăratului Rusiei”. El adăuga că “armata cerea război imediat”, iar “atitudinea regelui era echivocă”. Potrivit opiniei lui Berchtold, “Serbia fiind în posesia teritoriului pe care l-a pretins, era îndoielnică că-l va preda altfel decât obligată prin forță”. În ceea ce privește atitudinea României, ministrul de Externe al Austro-Ungariei a spus că “depinde dacă Bulgaria va fi gata sau nu să plătească prețul pentru neutralitatea sa”³⁴.

Pe data de 18 iunie 1913 Blondel avea o nouă întrevedere cu prim-ministrul Titu Maiorescu. Premierul român își exprima “puțina încredere pe care o avea în rezultatul intervenției țarului” și arăta că în caz de eșec al acțiunii de mediere “România va trebui din nou să mobilizeze pentru a-și apăra interesele”. La întrebarea

³³ *Ibidem*, doc. nr. 135, p. 143-146. Blondel către Pichon, 16 iunie 1913.

³⁴ *B.D.O.W.*, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1066, p. 853-854. Sir F. Cartwright către Sir Edward Grey, 18 iunie 1913.

ambasadorului francez care viza dacă mobilizarea era îndreptată împotriva unuia dintre beligeranți, Maiorescu a răspuns categoric: *“Noi vom fi contra Bulgariei; vom ocupa imediat linia Turtucaia-Balcic și ne vom opri acolo”*. Această ultimă precizare, de oprire a armatei pe linia Turtucaia-Balcic, a stârnit uimirea lui Blondel. El arăta că, în cazul în care armata bulgară, concentrată asupra frontierei sârbe nu se va opune înaintării armatei române, care va rămâne inactivă pe linia Turtucaia-Balcic, Bulgaria va avea întreaga libertate pentru a lupta împotriva Serbiei, existând posibilitatea ca Serbia să fie înfrântă. În felul acesta, avertiza Blondel, *“acțiunea voastră nu va avea ca rezultat decât creșterea teritoriului românesc cu câțiva km², în timp ce vecina voastră, în caz de victorie va deveni atotputernică în Balcani”*³⁵. Observația diplomatului francez nu-l neliniștea pe Titu Maiorescu. În schimb, punctul de vedere exprimat de către prim-ministrul român se părea că l-a surprins pe Blondel, care constata astfel o schimbare de atitudine față de cea prezentată în cursul întrevederii precedente și poate o anumită influență a diplomației austriece.

Este motivul care l-a determinat pe Blondel să solicite o întrevedere cu regele Carol I. În cursul discuției care a avut loc pe data de 20 iunie 1913, Blondel a primit clarificările necesare. Astfel, ocuparea liniei Turtucaia-Balcic era concepută de către suveranul român *“ca un avertisment dat Bulgariei”*. Oricum, preciza Carol I, *“cu nici un preț nu vom permite zdrobirea Serbiei”*. Cerându-i-se părerea despre politica urmată de către Austro-Ungaria, regele Carol afirma: *“Ea se arată favorabilă în acest moment bulgarilor și pare să-i încurajeze în lupta lor contra sârbilor, dar ea nu ar merge, cred, până la a-i ajuta, dacă un conflict ar izbucni”*³⁶.

Pe data de 22 iunie 1913, ministrul Serbiei la București a făcut cunoscută guvernului român neliniștea cauzată guvernului sârb de știrea unei eventuale intervenții a României în cazul unui război sârbo-bulgar. Titu Maiorescu i-a răspuns că România era împotriva oricărui război balcanic și ar fi bine dacă acesta va putea fi evitat. În caz contrar, guvernul român *“înțelege să-și conserve libertatea sa de acțiune și de a nu se lega prin angajamente. Dacă totuși România ar fi determinată să ia anumite măsuri militare, Serbia ar putea să fie asigurată că acestea nu vor fi îndreptate contra ei”*³⁷.

Pe data de 25 iunie 1913, Sir G. Buchanan l-a informat pe Sir Edward Grey că ministrul bulgar acreditat la Petersburg a comunicat lui Sazonov că guvernul său nu putea accepta arbitrajul Rusiei și că a decis să-și cheme reprezentanții de la Belgrad. Sazonov i-a spus ministrului bulgar că prin aceasta *“Bulgaria trăda cauza slavă”* și că *“Rusia a denunțat în consecință tratatul din 1902 prin care se angajase să acorde asistență Bulgariei în cazul în care ar fi atacată de România (s.n.)”*. *“Excelența Sa este înclinat să creadă – preciza Sir G. Buchanan – că România își va restrânge acțiunea sa la ocuparea liniei Turtucaia-Balcic și că Bulgaria va fi*

³⁵ D.D.F., 3e série, tome VII, doc. 149, p. 165-166. Blondel către Pichon, 18 iunie 1913.

³⁶ *Ibidem*, doc. nr. 165, p. 177-181. Blondel către Pichon, 20 iunie 1913.

³⁷ *Ibidem*, doc. nr. 180, p. 194-195. Descos către Pichon, 22 iunie 1913.

de acord să cedeze teritoriul cuprins pe această linie. Este posibil totuși ca ea să-și unească forțele cu Grecia și Serbia pentru a nu-i permite Bulgariei să ajungă prea puternică. În nici unul din cazuri Rusia nu va acționa (s.n.) și Excelența sa crede că tot ceea ce poate fi făcut este să se încerce a se localiza războiul. Dacă Bulgaria e victorioasă, este puțin probabil ca Austria să intervină, dar dacă Serbia e victorioasă, intervenția Austriei e de temut și, în acest caz, Rusia va fi forțată să acționeze (s.n.). El nu crede că Turcia va lua parte la război. Ministrul Afacerilor Externe a spus că prezenta situație deplorabilă se datora influenței Austriei”³⁸.

Aceste informații erau reluate de Sir G. Buchanan și într-o scrisoare către Sir A. Nicolson. În plus adăuga: *“Într-o conversație cu mine, Sazonov a spus că Rusia nu ar acționa dacă România ar ocupa linia Turtucaia-Balcic sau chiar dacă ar lua parte activă la războiul împotriva Bulgariei (s.n.). Într-o replică la o remarcă de-a mea el chiar mi-a spus că nu i-ar părea rău dacă ar adopta acest din urmă curs (s.n.). Am fost surprins să-l aud spunând asta din moment ce până acum eram sub impresia că el dorea să folosească România ca sperietoare pentru Bulgaria și că el nu ar susține participarea ei activă la război. Acum se pare că el l-ar fi ascultat pe prințul Nicolas al Greciei și ar fi îndemnat România să acționeze împotriva Bulgariei (s.n.). Dacă a făcut acest lucru, cred că este o greșeală. A fost foarte bine să încercăm să prevenim Bulgaria în privința distrugerii păcii prin amenințarea cu intervenția românească dar, dacă războiul izbucnește, participarea României la el ar complica numai situația. Dacă Bulgaria este în stare să înfrângă atât Grecia cât și Serbia, nu pare să fie un pericol prea mare de intervenție a Austriei, dar dacă este înfrântă, ceea ce s-ar întâmpla dacă România ar ataca-o, Austria ar putea acționa luând măsuri împotriva creării unei Serbii Mari. Mai mult decât atât, nu cred că o politică ultra antibulgară ar fi de recomandat opiniei publice ruse și există mereu pericolul de a duce Bulgaria la un conflict armat cu Austria. După cum îmi pot da seama din presa și din discursurile din Dumă, simpatia publică este mai degrabă de partea Bulgariei decât de partea Serbiei. Deși o anume exasperare este simțită vis-à-vis de atitudinea celei dintâi, pretențiile ei față de Macedonia au fost recunoscute de Rusia în Tratatul de la San Stefano și sunt susținute de argumente istorice și etnice. Pretențiile Serbiei sunt prin urmare privite ca nefondate. Mi-e teamă de asemenea că Sazonov a comis o greșeală prin publicarea telegramelor împăratului către regele Ferdinand și regele Petru. Dacă aceste telegrame ar fi reușit să evite războiul ar fi fost bine, dar eșecul lor în a face asta pare a compromite prestigiul împăratului și o insatisfacție considerabilă este exprimată la adresa faptului că numele împăratului a trebuit să fie introdus într-o chestiune care s-a terminat într-un refuz pentru Rusia. Normal că Sazonov atribuie fiasco-ul încercărilor sale de a menține pacea intrigilor Austriei...”³⁹.*

În aceeași zi, Delcassé, ambasadorul Franței la Petersburg, transmitea la Paris că, după discuția dintre Sazonov și ministrul bulgar, ministrul rus de Externe

³⁸ B.D.O.W., vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1085. Sir G. Buchanan către Sir Edward Grey, 25 iunie 1913.

³⁹ *Ibidem*, doc. nr. 1089, p. 870-871. Sir G. Buchanan către Sir A. Nicolson, 26 iunie 1913.

i-a spus: *“Noi trebuie să accentuăm apropierea noastră cu România (s.n.)”*. Delcassé relatează că imediat după aceea s-a întâlnit cu Nano, ambasadorul român la Petersburg, care tocmai venea de la București. Acesta i-a declarat: *“Dacă războiul izbucnește, noi vom avea în vedere numai propriile noastre interese... Noi nu vom reinnoi greșeala comisă acum opt luni de a nu lua parte la timp. Toate pregătirile noastre sunt făcute. Pe de altă parte, se recunoaște în general la noi că România a mers pe un drum greșit de 35 de ani. Acest sentiment este atât de profund încât domnul Carp însuși, cel mai obstinat partizan al alianței cu Viena și Berlin, tocmai a declarat că ar trebui înfăptuită o veritabilă schimbare a politicii noastre externe. Opinia publică românească, care niciodată în fond n-a fost ostilă Rusiei, va fi fericită de a ști România în aceeași tabără cu Franța (s.n.)”*⁴⁰.

În acele zile, președintele Franței, Raymond Poincaré, se afla în vizită oficială în Marea Britanie, fiind însoțit de ministrul de Externe Pichon. Sazonov a trimis, cu acel prilej, ambasadei Rusiei la Londra următoarea telegramă: *“Atitudinea Bulgariei este, fără nici o îndoială, inspirată în mare parte de speranța unei susțineri din partea Austriei. Diferite indicii ... ne confirmă această impresie. Văzând situația actuală și consecințele care ar putea rezulta în cazul unui război probabil între aliații (balcanici – n.n.), noi credem foarte dezirabil un schimb de vederi prealabil între guvernele Triplei Înțelegeri. Prezența la Londra a Președintelui Republicii și a domnului Pichon ar putea poate facilita acest lucru. Vă rog să-mi faceți cunoscute ideile lui Sir Edward Grey”*⁴¹.

Reacțiile lui Sir Edward Grey și ale președintelui Franței, Raymond Poincaré, sunt prezentate într-o telegramă pe care șeful diplomației britanice a trimis-o la Petersburg, pentru a fi adusă la cunoștință lui Sazonov: *“Am discutat despre posibilitatea unui război între statele balcanice cu președintele francez, ministrul Afacerilor Externe și ambasadorul (Franței – n.n.) de aici. Toți suntem de acord că ar fi de dorit să localizăm războiul. Există impresia că Austria ar putea interveni, dar cred că acest lucru ar fi oprit de propunerea ca atitudinea Puterilor să fie una de non-intervenție. Italia cu siguranță și posibil Germania vor fi de acord, iar Austria nu ar putea să refuze aderarea și să se separe de celelalte. Ea ar putea cere ca non-intervenția sa să fie condiționată de o înțelegere conform căreia consecințele războiului din Balcani să nu schimbe rezoluțiile la care Puterile ajunseseră în legătură cu Albania, dar asupra acestui lucru s-ar putea cădea de acord”*⁴².

Despre vizita președintelui Franței, Raymond Poincaré, în Anglia a relatat pe larg ambasadorul României în capitala britanică, N. Mișu, într-un raport către Titu Maiorescu. Semnificația acestei vizite depășește cadrul unei simple consultări în adoptarea unei atitudini comune față de “criza balcanică”. Deși nu s-a semnat nici un document formal, discuțiile dintre Sir Edward Grey, asistat de Sir Arthur

⁴⁰ D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 215, p. 234-235. Delcassé către Pichon, 26 iunie 1913.

⁴¹ Ibidem, doc. nr. 214, p. 234, 26 iunie 1913.

⁴² B.D.O.W., vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1090, p. 871. Sir Edward Grey către Sir G. Buchanan, 27 iunie 1913.

Nicolson, și Raymond Poincaré, asistat de Stephen Pichon și Paul Cambon, au abordat o gamă largă de probleme, de la relațiile bilaterale până la cele privitoare la relațiile internaționale și necesitatea menținerii păcii. Comunicatele oficiale au fost sumare și s-au mărginit să releve buna înțelegere dintre cele două guverne asupra problemelor discutate. Este de presupus că în centrul discuțiilor au stat problemele balcanice. Deosebit de semnificative ni se par a fi însă observațiile formulate în organul conservator "The Morning Post", despre caracterul relațiilor franco-engleze și importanța lor pentru viața politică internațională. *"Sperăm că prima consecință a vizitei Președintelui – se specifică în ziarul menționat – va fi de a cimentă buna înțelegere între ambele guverne, ambele națiuni și ambele state. Aceasta se va putea îndeplini cu o perfectă sinceritate. S-a exprimat uneori părerea că ar fi un bun lucru dacă buna înțelegere s-ar putea converti într-o alianță (s.n.). Aceasta, negreșit, ar fi un bun lucru, dacă s-ar face în mod natural și necesar (s.n.), dar cu greu în alt mod. O alianță naturală (s.n.) este atunci când două părți, având același țel, se înțeleg de a lucra împreună pentru atingerea lui. Este un fel de asociație. O alianță necesară (s.n.) este aceea rezultând din împrejurarea când două state sunt atacate de același inamic; în asemenea caz ele trebuie să se unească pentru o legitimă apărare. Acum se naște întrebarea: care sunt țelurile Angliei și Franței?... Este oare posibil pentru ele de a găsi și defini interese comune suficiente, care să justifice o politică complet comună și să colaboreze laolaltă în toate lucrurile? Cu greu. Chestiunea fundamentală a unei alianțe pentru orice națiune este dacă ar trebui să asocieze apărarea sa proprie cu aceea a altei națiuni"*. În acest context, ziarul menționat arăta că principala dificultate în a transforma acordul dintre cele două state într-o alianță o reprezintă natura angajamentelor care ar putea fi contractate între cele două părți, cu avantaje și dezavantaje, care ar limita totuși libertatea de mișcare în acțiunile de politică externă. Dincolo însă de complexitatea problemelor abordate în cadrul discuțiilor, este de semnalat că în analiza problemelor balcanice s-a ajuns la un punct de vedere comun⁴³.

În condițiile iminenței declanșării unui nou război balcanic, pentru Marile Puteri ale Antantei era esențial să se cunoască exact care va fi poziția Marilor Puteri ale Triplei Alianțe, dar totodată și a României, deoarece atitudinea guvernului român putea influența evoluția evenimentelor.

Pe data de 27 iunie 1913 Blondel redacta un raport către Pichon prin care îl informa despre faptul că în România *"se întrevide eventualitatea unei mobilizări imediate cu scopul de a opri Bulgaria"*. Diplomatul francez informa că a avut o întrevedere cu regele Carol I care *"s-a arătat mai dispus ca oricând să ia o măsură radicală pe al cărei efect sconta asupra guvernului bulgar"*. Din discuția avută cu prim-ministrul român, reieșea, potrivit aprecierilor lui Blondel, că Titu Maiorescu, *"contrar opiniei majorității colegilor săi, contrar opiniei publice și, aș merge până"*

⁴³ Despre semnificația vizitei președintelui Franței, Raymond Poincaré, în Anglia vezi pe larg Arhiva Ministerului Afacerilor Externe., Fondul Problema 21. Rapoarte politice de la Londra, vol. 68, f. 226-237. Nicolae Mișu către Titu Maiorescu, 14/27 iunie 1913.

la a spune că, în mod contrar sentimentului actual al regelui, urmează ideea sa personală a unui **aranjament posibil cu Bulgaria** (s.n.)”. Blondel credea că atitudinea prim-ministrului era **“dominată încă de amintirea preferințelor sale pentru prietenia austriacă** (s.n.)”. Titu Maiorescu îl informase în prelabil despre faptul că Danev a cerut ministrului român la Sofia, Ghica, să prezinte cererile guvernului român în schimbul unei neutralități binevoitoare din partea României, la care ministrul român a răspuns, la indicațiile premierului, că **“Bulgaria trebuie să facă propuneri ferme și precise asupra cărora guvernul român va delibera”**. Era în fond o **soluție preconizată de diplomația austriacă**, ceea ce îndreptățea aprecierile lui Blondel. Ministrul francez își exprima totodată îngrijorarea că, **“dacă România va mobiliza numai după deschiderea ostilităților, va sosi prea târziu** (s.n.) **și va lăsa bulgarilor timpul de a veni de hac armatei sârbe”**. Spre deosebire de atitudinea anterioară a lui Blondel, se observă **insistențele sale în a determina mobilizarea armatei române**. El nu mai vedea în actul mobilizării doar un factor de descurajare pentru Bulgaria, în scopul menținerii păcii și deci a Alianței balcanice, devenite iluzorii în noile condiții, ci un fapt premergător unei acțiuni militare a României, care trebuia realizat rapid și care să asigure un succes deplin al armatei române împotriva celei bulgare, evitându-se astfel riscul înfrângerii armatei sârbe. Blondel nu putea accepta ideea unei opriri a armatei române pe linia Turtucaia-Balcic, care putea să fie expresia unui aranjament **“țesut” în umbră de către Austro-Ungaria, situație în care armata bulgară nici nu ar fi opus rezistență**. Titu Maiorescu a ținut să-l liniștească pe diplomatul francez arătând că, potrivit asigurărilor date de către ministrul de Război, **“în câteva zile, pentru a nu spune în câteva ore, vom opri elanul bulgar. Noi nu vom lăsa Bulgaria să se extindă prea mult și noi vom veghea la interesele noastre înainte de toate. De altfel, adăuga Maiorescu, noi am decis să adresăm un ultim avertisment Bulgariei, ieri seară (26 iunie), solicitându-i ministrului român la Sofia să declare lui Danev că la prima lovitură de tun trasă între bulgari și sârbi România va intra în acțiune”**. Deși Blondel avea încă dubii dacă nu cumva Titu Maiorescu face jocul Austro-Ungariei, concluziona că totuși **“nimic nu va putea împiedica România să participe (la război – n.n.) alături de Serbia”**⁴⁴.

De altfel, Bulgaria depunea eforturi pentru a obține neutralitatea României. Pe data de 28 iunie 1913, Delcassé, ambasadorul Franței la Petersburg, îl informa pe Pichon că Schebeko a telegrafiat din București, spunând că Danev a cerut guvernului român să comunice **“ce preț cerea pentru neutralitatea sa în conflictul care ar opune pe bulgari sârbilor și grecilor”**, comunicându-se și răspunsul prim-ministrului român: **“Precizați mai întâi oferta voastră”**. Se adevereau în fapt cele declarate de premierul român ambasadorului francez Blondel. Comentând conținutul telegramei, Delcassé afirma: **“Impresia de aici este că lui Maiorescu nu-i repugnă ideea de a trata cu Bulgaria. Dar se crede că el va fi împiedicat de lumea politică și de opinia publică violent ostilă”**⁴⁵.

⁴⁴ D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 220, p. 239-241. Blondel către Pichon, 27 iunie 1913.

⁴⁵ *Ibidem*, doc. m. 224, p. 243. Delcassé către Pichon, 28 iunie 1913.

Chiar dacă Maiorescu cocheta cu ideea unei înțelegeri cu Bulgaria, în conformitate cu planurile diplomației austriece, intenția intrării României în război împotriva Bulgariei era considerată la Viena ca o politică contrară celei a Dublei Monarhii. André Ribot, însărcinatul cu afaceri al Franței la Viena, informa pe Pichon, pe 28 iunie 1913, că în Austro-Ungaria “ziarele relevă surpriza sau neliniștea cauzată de amenințarea unei intervenții armate a României (împotriva Bulgariei – n.n), a cărei eventualitate fusese cu grijă ascunsă publicului”. Diplomatul francez relatează că “Reichspost” consideră că “de București depinde acum soluția... *Vechea și fidelă vasalitate politică a României este considerată ca distrusă* (s.n.). *Cum antagonismul bulgaro-român în problema echilibrului balcanic ar permite s-o reînvie? Nu constituie în fapt pentru Austro-Ungaria un obstacol aproape insurmontabil de a ajunge la o înțelegere simultană cu Sofia și București?*”⁴⁶.

Tentativa lui Maiorescu de a rezolva problema diferendului cu Bulgaria prin tratative a eșuat, deoarece Danev a refuzat să facă oferta solicitată de partea română. Panafieu, ministrul Franței la Sofia, a relatat conținutul discuției dintre Danev, prim-ministrul bulgar, și Ghica, ambasadorul României, povestită acestuia de către diplomatul român:

– *Cât ne va costa neutralitatea României?* a întrebat Danev.

– *Eu nu am instrucțiuni asupra acestui subiect din partea guvernului meu, a răspuns Ghica. Eu vă fac simpla comunicare în legătură cu care sunt însărcinat, dar dumneavoastră ați avut de mai mult de opt luni un rol destul de preponderent în negocierile dintre cele două guverne ale noastre pentru a cunoaște dorințele și aspirațiile României. Vă va fi ușor să vă faceți o opinie asupra acestui subiect”.*

Prim-ministrul Danev a refuzat să facă vreo ofertă. Comentând atitudinea sa, Panafieu scria în raportul său către Pichon: “Danev poartă principala responsabilitate a acestei situații și se poate spune că, prin politica sa îngustă și meschină, el a compromis interesele generale ale Bulgariei. [...] Dacă el ar fi avut mai multă clarviziune în noiembrie sau decembrie sau chiar în ianuarie, înțelegerea amiabilă, poate o alianță fermă, s-ar fi încheiat cu România și astăzi Bulgaria nu ar fi avut nici o teamă dinspre granița de nord pentru a regla diferendul său cu Serbia”⁴⁷.

Deoarece acțiunea “diplomatică”, oarecum inedită a României, care viza intimidarea Bulgariei, pentru a nu se ajunge la un nou război balcanic, a eșuat, singura soluție care mai rămânea pentru salvarea păcii era acceptarea de către Bulgaria, Serbia și Grecia a ideii arbitrajului, vehiculată în diferitele capitale europene după eșuarea tentativei ruse de mediere a diferendului. Ideea arbitrajului era formulată în diverse forme, fie a unuia al Rusiei, sub egida căreia se realizase Alianța balcanică, în cazul diferendului sârbo-bulgar, fie un arbitraj al celor șase Mari Puteri, în cazul diferendului greco-bulgar. Toate variantele de arbitraj propuse statelor balcanice erau primite cu reticențe, firești, într-o anumită măsură, dacă se are în vedere faptul că ideea arbitrajului presupune o acceptare necondiționată a soluției stabilite, ceea ce prezenta mari inconveniente pentru toate părțile implicate.

⁴⁶ *Ibidem*, doc. nr. 225, p. 243-244. Ribot către Pichon, 28 iunie 1913.

⁴⁷ *Ibidem*, doc. nr. 231, p. 248-251. Panafieu către Pichon, 29 iunie 1913.

Pentru conduita Angliei și Franței în “criza balcanică”, esențial era acordul care se stabilise cu prilejul întâlnirii dintre Raymond Poincaré și Edward Grey la Londra pe data de 27 iunie 1913. Conținutul acordului, comunicat, așa cum am văzut, imediat lui Sazonov, cuprindea două decizii:

1. Hotărârile luate de către Conferința ambasadurilor de la Londra, în numele Marilor Puteri, să fie menținute în întregime și respectate;

2. Marile Puteri să se angajeze să nu intervină între beligeranți.

Semnificativ este că în textul circularei trimise de către Ministerul Afacerilor Externe al Franței ambasadelor sale interesate, prin care se făcea cunoscut respectivul acord, se specifica în final că “*uniunea celor două țări (ale Antantei Cordiale – n.n.) este mai strânsă ca niciodată și că în caz de nevoie ea se va manifesta cu deplină eficacitate*”⁴⁸.

Pe data de 29 iunie 1913 Sazonov își exprima opiniile sale în legătură cu înțelegerea franco-engleză din 27 iunie 1913 referitoare la “criza balcanică”, făcând o declarație ambasadurului Marii Britanii la Petersburg, pentru a fi transmisă lui Sir Edward Grey: “*Ministrul Afacerilor Externe – relatea Sir G. Buchanan – împărtășește în întregime opiniile dumneavoastră, deși nu este în totalitate sigur că Austria și Germania vor accepta principiul non-intervenției. Guvernul bulgar a acceptat arbitrajul, fără a insista asupra condițiilor lor precedente. S-a limitat la a-și exprima activ speranța că guvernul rus va observa spiritul tratatului (sârbo-bulgar din 1912 – n.n.) și nu-i va abandona (pe bulgari – n.n.). Serbia nu a acceptat încă în mod clar, dar Excelența Sa speră că o va face curând. El a spus că Bulgaria trebuie să aibă Macedonia, căci altfel va fi război. Bulgaria a pierdut mii de vieți și a cheltuit mari sume de bani pentru Macedonia, în timp ce Serbia abia dacă a pierdut un om. Dificultatea ar fi aceea de a aranja problemele astfel încât Serbia și Grecia să aibă o frontieră comună. Excelența Sa pune prezenta atitudine a bulgarilor pe seama fricii de România. Regele (României – n.n.) i-a spus ministrului rus că nu putea permite ca Serbia să fie zdrobită ... iar Bulgaria să devină prea puternică*”⁴⁹.

În noaptea de 29/30 iunie 1913 au început luptele în Balcani între Bulgaria, Serbia și Grecia. Bulgaria, care “acceptase” ideea arbitrajului Rusiei, printr-un comunicat semnat de Danev, dădea vina pentru începerea operațiunilor militare pe sârbi și pe greci, care au atacat trupele bulgare. “*În aceste condiții – afirma premierul bulgar – noi ne declinăm orice responsabilitate pentru starea creată și toate consecințele care pot rezulta*”⁵⁰. În schimb, Descos, ministrul Franței la Belgrad, informa pe Pichon că “*bulgarii au atacat în această noapte toate liniile sârbe*”, “*atacul bulgar fiind la fel de puternic pe frontul grec*”⁵¹. Într-o altă telegramă, Descos prezenta date militare suplimentare pe baza informațiilor furnizate de către atașatul militar francez⁵², confirmând responsabilitatea părții

⁴⁸ *Ibidem*, doc. nr. 233, p. 252-253, 30 iunie 1913.

⁴⁹ *B.D.O.W.*, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1093, p. 874. Sir G. Buchanan către Sir Edward Grey, 29 iunie 1913.

⁵⁰ *D.D.F.*, 3e série, vol. VII, doc. nr. 235, p. 254, 30 iunie 1913.

⁵¹ *Ibidem*, doc. nr. 236, p. 255. Descos către Pichon, 30 iunie 1913.

⁵² *Ibidem*, doc. nr. 241, p. 258, 30 iunie 1913.

bulgare pentru începerea luptelor. Despre atacuri bulgare asupra trupelor grecești, *“fără declarație de război”*, informa și un comunicat de la Atena⁵³.

Deși responsabilitatea începerii războiului revenea Bulgariei, Rusia făcea presiuni la Belgrad pentru ca Serbia să accepte arbitrajul, în caz contrar – amenința Sazonov – *“guvernul imperial nu va ezita să abandoneze Serbia”*⁵⁴. În sensul acceptării arbitrajului Rusiei de către Serbia se pronunța și Take Ionescu, într-o discuție cu Blondel. Take Ionescu considera că parlamentul sârb trebuie să abandoneze tendințele belicoase și să-l autorizeze pe prim-ministrul Pasici pentru admiterea arbitrajului fără condiții, altfel *“guvernul român se va găsi într-o situație mai delicată”*. Informația, transmisă de Blondel ministrului sârb la București, Ristici, a avut efect. Prim-ministrul Pasici, luând act de declarația lui Take Ionescu, asigură, prin reprezentatul său în România, că va depune eforturi pe lângă membrii Scupștinei în vederea adoptării unei atitudini conciliante, *“pentru a nu merge împotriva dispozițiilor binevoitoare ale României”*⁵⁵. De asemenea, Descos transmitea lui Pichon că, după informații provenite de la Legația Marii Britanii din București, Titu Maiorescu a recomandat ministrului Serbiei acceptarea arbitrajului *“fără de care România nu va fi în măsură să acționeze”*⁵⁶. În fond, Pasici, prim-ministrul sârb, tergiversa acceptarea arbitrajului, *“cu scopul ascuns de a câștiga timp și de a se deroba”*⁵⁷.

Deoarece ideea recurgerii la arbitraj nu era încă abandonată, guvernul român, înainte de a lua o decizie definitivă cu privire la mobilizare, a cerut miniștrilor săi acreditați la Sofia, Atena și Belgrad să obțină un răspuns din partea guvernelor respective la întrebarea dacă acestea se consideră în stare de război⁵⁸.

Ministrul bulgar acreditat la Paris, Stanciov, a declarat lui Pichon, ministrul de Externe al Franței, că Danev era *“penibil impresionat”* de o informație conform căreia ministrul Franței la București ar fi incitat România să intervină în cazul unui conflict între statele balcanice. De aceea, Pichon cerea ambasadorului Franței la Sofia, Panafieu, să găsească prima ocazie care i s-ar oferi în cursul unei convorbiri cu prim-ministrul bulgar, pentru a-i spune că *“noi n-am dat niciodată guvernului român sfaturi de această natură”*⁵⁹. În realitate, așa cum am văzut, *Blondel, depășindu-și practic instrucțiunile, acționase insistent în vederea influențării guvernului român pentru mobilizare și intervenția în război împotriva Bulgariei*⁶⁰.

⁵³ *Ibidem*, doc. nr. 244, p. 261, 30 iunie 1913.

⁵⁴ *Ibidem*, doc. nr. 240, p. 258. Delcassé către Pichon, 30 iunie 1913.

⁵⁵ *Ibidem*, doc. nr. 242, p. 259-260. Blondel către Pichon, 30 iunie 1913.

⁵⁶ *Ibidem*, doc. nr. 249, p. 269-270. Descos către Pichon, 1 iulie 1913.

⁵⁷ *Ibidem*, doc. nr. 251, p. 272. Matharel, atașat militar al Franței la Sofia, către Etienne, ministru de Război, 1 iulie 1913.

⁵⁸ *Ibidem*, doc. nr. 254, p. 278. Blondel către Pichon, 2 iulie 1913.

⁵⁹ *Ibidem*, doc. nr. 257, p. 280. Pichon către Panafieu, 2 iulie 1913.

⁶⁰ Intervențiile diplomatului francez sunt confirmate și de colecțiile de documente germană și austriacă: *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. 1871-1914. Sammlung der Diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes*, Berlin, 1926, vol. 35, doc. nr. 13428; *Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreichisch-Ungarischen Ministeriums des Aussern*, Viena și Leipzig, 1930, vol. VI, doc. nr. 7515.

Între timp luptele continuau. Având în vedere această situație Descos, ministrul Franței la Belgrad, informa pe Pichon: *“Grecia și Serbia sunt de acord să considere ca stare de război situația prezentă; cele două state aliate se vor apăra și vor aștepta. Atâta timp cât va dura această stare de lucruri, soarta Balcanilor nu se va juca la Petersburg, ci în Macedonia (s.n.)”*⁶¹.

Treptat, se putea constata că arbitrajul nu mai poate fi o soluție viabilă pentru rezolvarea “crizei balcanice”. Venizelos, prim-ministru Greciei, deși se declara de acord cu un arbitraj în diferendul greco-bulgar, dar desfășurat separat și în același timp cu arbitrajul în cazul diferendului sârbo-bulgar, condiționa acest lucru de o declarație în acest sens a lui Danev și de chemarea trupelor bulgare pe linia provizorie de demarcație⁶². Panafieu, ministrul francez la Sofia, îl informa pe Pichon că *“guvernul pare indecis”*, iar starea de spirit a populației este belicoasă. Cu toate că se desfășoară *“veritabile bătălii”*, cu pierderi importante și de o parte și de alta, *“starea de război nu există oficial”*, deoarece *“nici unul dintre guvernele interesate nu pare să dorească să adreseze o declarație de război formală, nici chiar să-și recheme reprezentanții”*. În același timp, Panafieu arăta că tocmai a aflat despre faptul că guvernul român *“a dat deja ordinele necesare în vederea mobilizării imediate”*⁶³.

Dacă Anglia, Franța și Rusia se pronunțaseră pentru o neintervenție a Marilor Puteri în conflictul balcanic, nu erau cunoscute intențiile Triplei Alianțe. Jules Cambon, ambasadorul Franței la Berlin, a sondat în acest sens punctul de vedere al guvernului german. Într-o telegramă către Pichon, Jules Cambon îl informa pe șeful diplomației franceze că secretarul de stat E. Goschen *“s-a opus oricărei intervenții a Marilor Puteri între statele balcanice”*, adăugând că *“el vedea cu multă neîncredere ca, în lipsa unui arbitraj al Rusiei singure, beligeranții (sârbi și bulgari – n.n.) să facă apel la toate Marile Puteri, ceea ce le-ar plasa pe acestea în fața propriilor divergențe de vederi”*. Diplomatul francez adăuga că, după informațiile pe care le deține, *“Germania face eforturi la Viena pentru a menține Austria într-o atitudine inactivă”*⁶⁴.

Tot pe data de 2 iulie 1913, Sir Edward Grey relata ambasadorului Marii Britanii la Sofia, Sir H. Bax-Ironside, că în cadrul unei discuții cu însărcinatul de afaceri bulgar, acesta i-a declarat că *“era atât de vital pentru Bulgaria ca problema (macedoneană – n.n.) să fie rezolvată încât ea nu putea fi distrasă de la acest lucru nici măcar de pericolul ce venea din partea României. Bulgaria simțea că Rusia, care ar fi fost de așteptat să aprecieze punctul de vedere bulgar, nu făcea acest lucru. El avea informații cum că Rusia și Franța ar fi îndreptat România împotriva Bulgariei și asta nu va fi niciodată uitat în Bulgaria (s.n.)”*. Răspunsul lui Grey a fost următorul: *“Am spus că nu știam ce sfaturi dădeau la București Franța, Rusia*

⁶¹ D.D.F., 3e série, vol. VII, doc. nr. 258, p. 280-281. Descos către Pichon, 2 iulie 1913.

⁶² *Ibidem*, doc. nr. 259, p. 281. Delcassé către Pichon, 2 iulie 1913.

⁶³ *Ibidem*, doc. nr. 262, p. 282-283. Panafieu către Pichon, 2 iulie 1913.

⁶⁴ *Ibidem*, doc. nr. 263, p. 283. Jules Cambon către Pichon, 2 iulie 1913.

sau orice alte Puteri. Nu ne-au cerut să spunem nimic în ultimul timp cu privire la mobilizarea românească. Ministrul român ne-a informat, așa cum a informat pe toată lumea, asupra intenției guvernului său de a ordona mobilizarea dacă va izbucni războiul în Balcani. Mi-am exprimat speranța că România nu va adăuga mai mult la complicațiile deja existente. Toate statele care erau vizate au venit la mine și mi-au explicat care erau interesele lor, dar nu era de datoria mea să spun fiecăruia ce necesitau interesele lor particulare. Puteam doar să-mi exprim speranța că toate complicațiile care au apărut nu sunt de nerezolvat”. Însărcinatul cu afaceri bulgar l-a întrebat pe Grey dacă Marile Puteri aveau vreo intenție de a interveni. Șeful diplomației engleze a răspuns că nu are nici un semn în acest sens, dar ținea să precizeze că “dacă vreuna dintre ele ar interveni, puterile mai mici ar avea cu siguranță de pierdut în urma intervenției”⁶⁵.

Pe data de 2 iulie 1913, Dumaine, ambasadorul Franței la Viena, informa Parisul despre decepțiile cauzate în Austro-Ungaria de rezistența victorioasă a sârbilor și intervenția probabilă a României în conflict. Diplomatul francez arăta că “atâta timp cât se credea asigurată zdrobirea Serbiei, războiul era dorit și anunțat ca inevitabil, dar după ce șansele de succes apăreau egale de o parte și de alta, se mărturisesc subit dispoziții net pacifice. [...] În prezența evenimentelor care nu încetează să o deconcerteze, monarhia habsburgică este constrânsă să-și modifice din zi în zi vagul său program, cu singura grijă de a demonstra că ea rămâne imuabilă în principiile sale”. Dumaine arăta că “mai mult decât calitățile militare descoperite la sârbi”, ceea ce neliniștea cel mai mult guvernul austriac era acțiunea preconizată a României, văzută ca o “diversiune de temut (s.n.)”, care “bulversează toate combinațiile cabinetului de la Viena (s.n.)”. Atitudinea României era prezentată în presa de la Viena ca fiind “produsul inopinat al unei intrigi franco-ruse (s.n.)”, guvernul român neurmărind decât să obțină “prețul pe care îl merită neutralitatea sa”. În “Neue Freie Presse” a fost publicat și un interviu luat lui C. Argetoianu, tânăr membru al Partidului Conservator, în care, printre altele, se menționa: “Ar fi o completă eroare să se creadă că noi dorim acum să evoluăm de la Tripla Alianță la Tripla Înțelegere, să manevrăm între Rusia și Austria; politica noastră actuală nu se sprijină nici pe unul, nici pe altul din cele două imperii; noi nu dorim decât să facem o politică exclusiv românească consacrată propriilor noastre interese”. De fapt, publicând acest interviu, la care omul politic român a răspuns, după expresia diplomatului francez, “în termeni care lipsesc de orice comentariu”, presa austriacă dorea să se acrediteze ideea că atitudinea României nu marchează o schimbare a politicii sale externe⁶⁶.

Tot de la Viena, ministrul Marii Britanii, Sir F. Cartwright, trimitea următoarea telegramă la Foreign Office: “Am aflat foarte confidențial că ministrul bulgar de aici a primit o telegramă de la prim-ministrul bulgar, instruindu-l să comunice guvernului austro-ungar că Bulgaria este pregătită să facă mari concesii teritoriale

⁶⁵ B.D.O.W., doc. nr. 1101, p. 879. Sir Edward Grey către Sir H. Bax-Ironside, 2 iulie 1913.

⁶⁶ Vezi pe larg textul raportului diplomatului francez și interviul menționat în D.D.F., 3° serie, tome VII, doc. nr. 266, p. 286-290. Dumaine către Pichon, 2 iulie 1913.

*României în schimbul neparticipării acesteia, dacă un război ar izbucni. Ministrul bulgar i-a comunicat aceasta ieri dimineată secretarului de stat pentru afaceri externe. Înțeleg că această acțiune din partea Bulgariei este în conformitate cu sfatul dat tot timpul la Sofia de guvernul austro-ungar. Sunt de asemenea informat că prim-ministrul bulgar i-a spus ministrului austriac la Sofia că nu va merge la Petersburg*⁶⁷.

În timp ce guvernul bulgar tindea să acționeze în conformitate cu planurile diplomatice ale Vienei, guvernul român era influențat tot mai mult de diplomația franco-rusă. *Pichon recomanda însă lui Blondel mai multă discreție în acțiunile sale, pentru a nu se acredita ideea că eventuala mobilizare a armatei române s-ar realiza la solicitarea Franței.* În acest sens, trimitea următoarea telegramă la București, pe data de 3 iulie 1913: *”Ministrul bulgar la Paris m-a informat ieri despre impresia penibilă pe care a încercat-o guvernul său aflând că ați incitat România să se mobilizeze. Eu l-am asigurat pe Stanciov că guvernul Republicii nu a încetat de a rămâne imparțial în diferendul sârbo-bulgar și că, prin urmare, el nu a făcut să se înțeleagă la București decât cuvinte conciliante. Demersul lui Stanciov m-a obligat să vă recomand mai multă rezervă în limbajul dumneavoastră și să vă abțineți de la orice inițiativă care nu v-a fost prescrisă*⁶⁸.

Aceste instrucțiuni ale șefului diplomației franceze considerăm că erau necesare, în situația în care Marile Puteri ale Antantei adoptaseră ca linie de conduită principiul non-intervenției, pe care se dovedeau dispuse să o urmeze și Marile Puteri ale Triplei Alianțe. Jules Cambon, ambasadorul Franței la Berlin, îl informa pe Pichon, în aceeași zi, că subsecretarul de stat Zimmermann i-a declarat că *”el consideră că Puterile trebuie să se abțină de la orice intervenție și m-a asigurat că Viena va rămâne în afara conflictului*⁶⁹.

Tot pe data de 3 iulie 1913 prim-ministrul sârb Pasici a obținut din partea parlamentului autorizarea de a accepta arbitrajul țarului Rusiei și de a pleca la Petersburg⁷⁰. De asemenea, ministrul rus la Belgrad, Hartwig, depunea eforturi pentru încetarea ostilităților, considerând însă că singurul mijloc de a le opri era evacuarea imediată a zonelor sârbă și greacă ocupate de către trupele bulgare în timpul ofensivei acestora⁷¹.

În aceeași zi a fost ordonată mobilizarea armatei române⁷². Ambasadorul Marii Britanii la Sofia considera că *”aceasta va tinde să-l facă pe prim-ministrul bulgar să meargă la Petersburg. Un vas rusesc îl așteaptă la Varna*⁷³.

⁶⁷ *B.D.O.W.*, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1102, p. 880. Sir F. Cartwright către Sir Edward Grey, 3 iulie 1913.

⁶⁸ *D.D.F.*, 3e série, tome VII, doc. nr. 267, p. 290. Pichon către Blondel, 3 iulie 1913.

⁶⁹ *Ibidem*, doc. nr. 269, p. 291. Jules Cambon către Pichon, 3 iulie 1913.

⁷⁰ *Ibidem*, doc. nr. 271, p. 292-293. Delcassé către Pichon, 3 iulie 1913.

⁷¹ *Ibidem*, doc. nr. 272, p. 293-294. Descos către Pichon, 3 iulie 1913.

⁷² *Ibidem*, doc. nr. 273, p. 294. Blondel către Pichon, 3 iulie 1913.

⁷³ *B.D.O.W.*, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1103. Sir H. Bax-Ironside către Sir Edward Grey, 3 iulie 1913.

Plecarea prim-miniștrilor sârb și bulgar la Petersburg pentru arbitraj a fost însă amânată. Danev a dat ordin trupelor bulgare să înceteze ostilitățile, cerându-le prim-miniștrilor sârb și grec să adopte măsuri similare. Aceștia au condiționat încetarea ostilităților de retragerea trupelor bulgare pe aliniamentele inițiale, fapt care nu era acceptat de cercurile militare intransigente bulgare. În plus, mobilizarea armatei române crea o situație cu totul nouă. În noua conjunctură, ambii prim-miniștri, bulgar și sârb, amânându-și plecarea la Petersburg, doreau să se asigure de o atitudine favorabilă din partea guvernului român. Danev conta pe succesul tentativelor sale de a se ajunge la o înțelegere cu România, iar Pasici pe concursul acesteia⁷⁴.

Trupele bulgare și-au întrerupt pe moment operațiunile militare, dar, pe neașteptate, trupele sârbe au declanșat un atac împotriva acestora la Kochani. Un comunicat al guvernului bulgar atribuia întreaga responsabilitate pentru reluarea ostilităților guvernului sârb⁷⁵.

Pe data de 4 iulie 1913, ministrul român la Petersburg a cerut să fie primit de Sazonov. *Guvernul român dorea să știe dacă va găsi din partea Rusiei sprijin în aprovizionarea cu muniții a armatei române și din partea Franței mijloace financiare în susținerea războiului.* Relatând lui Pichon acest fapt deosebit de important, Delcassé scria: *“Sazonov ar vrea, fără îndoială, să poată sprijini România. Dorința sa ar fi ca România să ocupe destul de mult din Bulgaria pentru a împiedica zdrobirea Serbiei, fără totuși să faciliteze Serbiei un triumf care, determinând intervenția Austriei, ar putea să declanșeze un război general (s.n.). Inspirându-se din această considerație superioară, el crede în oportunitatea unei propuneri care ar trebui făcută fără întârziere în vederea organizării unei conferințe la Londra în cadrul căreia Marile Puteri să-și ia angajamentul formal de a păstra neutralitatea. Eu sunt însărcinat de a vă supune atenției această idee care, dacă ar fi prezentată de Rusia, ar fi numai decât suspectată de Austria”*⁷⁶.

În aceeași zi, Sir G. Buchanan informa pe Sir Edward Grey despre conținutul unei convorbiri pe care a avut-o cu Sazonov: *“Ministrul Afacerilor Externe, cu care am discutat pe larg situația din Balcani, este într-un punct în care nu mai știe ce să facă (s.n.). El a cerut Serbiei să urmeze exemplul Bulgariei și să înceteze ostilitățile. El i-a prevenit pe sârbi, de asemenea, că, chiar dacă vor avea succes, vor fi opriți de Austria de a gusta fructele victoriei. Toate eforturile sale (ale lui Sazonov – n.n.) au fost totuși în van și el admite că Rusia este lipsită de puterea de a exercita o presiune efectivă la Sofia sau la Belgrad (s.n.). Eu am spus că mobilizarea României ar putea exercita o influență restrictivă la adresa celei dintâi, dar că ar fi contrariul pentru cea de-a doua și am vrut să aflu dacă, în cazul în care Austria ar face presiuni la Belgrad pentru oprirea războiului, guvernul rus ar protesta. El a replicat că nu putea răspunde la această întrebare până când cazul nu ar fi apărut,*

⁷⁴ D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 274, p. 294-295. Delcassé către Pichon, 3 iulie 1913.

⁷⁵ *Ibidem*, doc. nr. 278, p. 300-301, 4 iulie 1913.

⁷⁶ *Ibidem*, doc. nr. 280, p. 301-302. Delcassé către Pichon, 4 iulie 1913.

dar că intervenția austriacă era un lucru de care se temea. Când am făcut referire la propunerea făcută în presă ca Puterile să ia în mâinile lor întreaga problemă așa cum au făcut cu privire la tratatul de la San Stefano, el a spus că atitudinea colectivă a Puterilor ar putea duce la un oarecare rezultat, dar se temea că conferința nu va face altceva decât să arate că existau diferențe ireconciliabile între ele, din moment ce pretențiile Austriei ar fi un obstacol în calea înțelegerii”. În legătură cu această din urmă problemă, Sazonov adăuga că se va consulta cu Sir Edward Grey și cu guvernul francez, fără a indica totuși ce dorea să sugereze. Probabil Sazonov dorea ca propunerea în vederea organizării unei conferințe a Marilor Puteri să vină, așa cum a demonstrat-o convorbirea cu Delcassé, la care am făcut referire, doar pe filieră franceză. Sazonov a mai adăugat, în cadrul discuției cu Sir G. Buchanan, că el “crede și speră că Bulgaria va învinge în cele din urmă Serbia, căci victoria celei din urmă putea duce la complicații internaționale”. Sazonov a mai informat pe diplomatul englez despre cererea guvernului român adresată guvernului francez pentru asistență financiară și celui rus pentru asistență materială constând în arme și muniții. A ținut să asigure că “Rusia va rămâne strict neutră”. Deosebit de interesant ni se pare finalul raportului întocmit de Sir G. Buchanan, deoarece se referă la modul în care cei doi înalți demnitari priveau acțiunea României: “La remarca mea (Sir G. Buchanan – n.n.) că personal credeam că ar fi mai bine ca România să-și restrângă acțiunea la ocuparea liniei pe care a pretins-o, el (Sazonov –n.n.) a spus că ar fi mai bine, probabil, să-i dăm un indiciu în acest scop, deși nu a spus că va face asta”⁷⁷.

Din conținutul documentului reiese, credem, limpede, că, în situația în care nu se putea rezolva “criza balcanică” prin arbitraj, iar Marile Puteri nu adoptau în unanimitate o decizie de non-intervenție, diplomația rusă înțelegea să-și modeleze atitudinea în funcție de poziția Austriei, a cărei intervenție ar fi putut duce la generalizarea conflictului. În acest cadru, acțiunea României dobânda o importanță deosebită, atât pentru aplanarea conflictului, cât și pentru împiedicarea generalizării lui. De aici și atitudinea oarecum oscilantă a diplomației ruse în identificarea unui pilon de sprijin în Serbia sau Bulgaria, pentru elaborarea politicii sale balcanice, precum și dificultatea evaluării ponderii pe care trebuia să o aibă acțiunea militară românească. Oportunitatea intrării României în război nici măcar nu mai era pusă în discuție, atâta timp cât Bulgaria gravita în orbita politică a Austro-Ungariei.

Sir G. Barclay, ambasadorul Marii Britanii la București, îl informa pe Sir Edward Grey pe data de 4 iulie 1913: “Știrea mobilizării a fost primită de populația Bucureștiului cu o evidentă manifestare de bucurie. A fost o demonstrație entuziastă în fața Palatului și mulțimi mai mari au defilat pe străzi. Manifestațiile păreau a fi împotriva Austro-Ungariei la fel de mult ca împotriva Bulgariei, pe mai multe pancarte stând scris «Jos perfida Austrie!»”⁷⁸.

⁷⁷ B.D.O.W., vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1110, p. 884-885. Sir G. Buchanan către Sir Edward Grey, 4 iulie 1913.

⁷⁸ *Ibidem*, doc. nr. 1117, p. 885. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 4 iulie 1913.

Mobilizarea armatei române trebuia, firește, să determine o reacție din partea diplomației vieneze, mai ales că decizia guvernului român a avut ca urmare evidențierea puternicului curent ostil Austro-Ungariei din cadrul opiniei publice românești. Nekliudov, ambasadorul Rusiei la Sofia, informa Petersburgul că, *“exploatând demonstrațiile favorabile Franței, Rusiei și Serbiei și ostile Austriei și Bulgariei, făcute de populația Bucureștiului, ministrul Austriei s-a dus la Danev. El a presat puternic pe Președintele de Consiliu să cedeze imediat linia Turtucaia-Balcic. Guvernul său va transmite imediat această ofertă României, el fiind garantul sincerității acesteia din urmă (s.n.). Danev a mers numaidecât la Palat. El a spus regelui că a venit momentul de a se lua o hotărâre”*. Această decizie implica, firește, viitoarea orientare politică a țării, situație în care trebuia constituit un nou guvern. Nekliudov opina că *“se poate, acceptând propunerea contelui Tarnovski (ambasadorul Austro-Ungariei la Sofia – n.n.), să se orienteze pentru un timp către Austria. În acest caz, va trebui să se constituie un minister cu Radoslavov și stambuloviștii. Sau să se atașeze cu sinceritate Rusiei, dar cerându-i în schimb menținerea garanției sale contra unei agresiuni”*. Transmițând aceste informații la Paris, Delcassé preciza lui Pichon că Nekliudov a declarat că le deține dintr-o *“sursă absolut sigură”*. În raportul către șeful diplomației franceze, Delcassé adăuga: *“În mod natural, Rusia vrea ca România să-și schimbe atitudinea, în sensul de a accepta oferta bulgară, dacă ea este făcută. Pe de altă parte, absența oricărei declarații de război și menținerea reprezentanțelor diplomatice fac să gândească pe unii că întreaga speranță nu este absolut pierdută de a vedea încetându-se ostilitățile și prim-miniștrii vor lua calea Petersburgului”*⁷⁹.

Deosebit de interesant ni se pare să remarcăm că în ipoteza în care Bulgaria ar fi optat pentru o politică filorusă, acest fapt implica repunerea în vigoare a tratatului din 1902, denunțat de partea rusă, ceea ce complica mult lucrurile, în cazul unei posibile intrări a României în război, deoarece acel tratat, așa cum știm, stipula obligația Rusiei de a ajuta militar Bulgaria în cazul unei agresiuni din partea României. *Faptul că Rusia nu a reacționat negativ la anunțarea mobilizării armatei române reprezenta un factor de presiune deosebit de puternic pentru cabinetul de la Sofia, situație în care Austro-Ungaria nu numai că nu era dispusă să-l sprijine, ci chiar îl sfătuia să cedeze.*

În fapt, fiind de acord cu mobilizarea armatei române, atât diplomația rusă, cât și cea franceză nu doreau neapărat și intrarea României în război împotriva Bulgariei, ceea ce ar fi putut complica lucrurile, după cum apreciasse și Edward Grey. În concepția Marilor Puteri ale Antantei, acțiunea României trebuia să contribuie la aplanarea conflictului și nu la extinderea lui. Dacă simpla anunțare a mobilizării armatei române ar fi fost un fapt suficient pentru realizarea acestui obiectiv, nu mai era necesară intervenția armată a României. În plus, acțiunea României ar fi putut influența reorientarea politică a Sofiei în sensul dorit de Petersburg, atâta timp cât Austro-Ungaria nu putea să o sprijine efectiv. Firește că,

⁷⁹ D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 283, p. 303-304. Delcassé către Pichon, 4 iulie 1913.

în acest context, Rusia și Franța nu puteau refuza acceptul lor ca România să ocupe teritoriile revendicate de la sud de Dunăre în detrimentul Bulgariei, mai ales dacă guvernul bulgar ar fi consimțit el însuși la acest lucru. În plus, satisfacerea dezideratelor guvernului de la București ar fi constituit o bună premisă pentru atragerea României de partea Triplei Înțelegeri.

În această situație, activitatea diplomatică la București a reprezentanților Rusiei și Franței trebuia să fie foarte delicată și să se caracterizeze prin multă discreție. Încurajând mobilizarea armatei române pentru a realiza o presiune asupra Bulgariei în vederea evitării războiului, aceștia trebuiau totodată să se asigure că guvernul român nu va face jocul Austro-Ungariei, care, așa cum am văzut, dorea realizarea unei înțelegeri româno-bulgare, pentru atragerea Sofiei alături de Tripla Alianță. Trebuiau prin urmare să se asigure că, la nevoie, acțiunea României va continua printr-o participare efectivă la operațiunile militare, *atât cât va fi nevoie*, în vederea împiedicării înfrângerii Serbiei și Greciei. Dorința guvernului român de a se menține un echilibru de forțe în Sud-Estul Europei crea terenul pentru o fertilă activitate miniștrilor Franței și Rusiei acreditați la București.

În acest context trebuie, credem, înțeleasă poziția lui Blondel, ambasadorul francez, în cadrul întrevederii pe care o avusese cu Titu Maiorescu pe data de 27 iunie 1913, deci înainte de începerea celui de-al Doilea Război Balcanic. Depășindu-și instrucțiunile, nu a vorbit premierului român numai despre mobilizare, ci și despre maniera sa de a vedea o eventuală participare a României la război, ceea ce era prea devreme. Probabil, mizând pe confidențialitatea șefului guvernului român, vroia să se asigure că acțiunea României nu este dirijată "*din umbră*" de Austro-Ungaria. Este posibil ca Titu Maiorescu să nu fi prețuit suficient secretul conversației cu Blondel și, de aceea, se poate emite ipoteza că punctul de vedere al diplomatului francez a fost cunoscut de către ambasadorul austriac. Numai astfel s-ar putea explica cum s-a putut ajunge la demersuri oficiale ale guvernului bulgar pe lângă cabinetele de la Paris și Londra, pentru a se obține clarificări în acest sens. Nu era vorba doar de o campanie de presă care să poată fi pusă pe seama propagandei austriece, în vederea discreditării diplomaților rus și francez la București, ci de demersuri oficiale ale guvernului bulgar.

În lipsa însă a unor documente care să ateste acest lucru, ipoteza menționată nu are susținere și credem că este mai verosimil să acredităm opinia că acțiunile diplomatice ale Bulgariei la Paris și Londra nu erau decât expresia unor manevre ale diplomației austriece, menite să contracareze eficiența diplomației franco-ruse la București. Blondel, în raportul său către Pichon din 4 iulie 1913, prin care justifică demersul său pe lângă prim-ministrul Titu Maiorescu, preciza că "*această conversație a rămas între noi. Dacă deci dl. Stanciov îmi atribuie o atitudine ostilă Bulgariei, el se face ecoul campaniei de perfide insinuări pe care o parte a presei austriece o duce de câțva timp contra colegului meu rus și a mea*". Asigurându-l pe șeful diplomației franceze că activitatea sa se desfășoară "*în strictă conformitate cu instrucțiunile*", Blondel preciza totodată că aceasta a fost "*în complet acord*" cu aceea a colegului său rus și că în întrevederile pe care le-au avut cu prim-ministrul

român nu au făcut decât să examineze “soluțiile cele mai potrivite care să împiedice izbucnirea unui conflict între Bulgaria și Serbia”⁸⁰.

Anunțarea semnării de către regele Carol I a decretului de mobilizare a armatei române a făcut obiectul unui lung raport pe care l-a înaintat ambasadorul francez, C. Blondel, ministrului de Externe al Franței, Pichon, pe data de 4 iulie 1913. Blondel relatează că “Președintele de Consiliu a venit să mă anunțe această decizie ieșind din Palat și mi-a dat explicațiile următoare, pentru a justifica măsura luată în legătură cu care el însuși l-a sfătuit pe suveran, de acord cu toți colegii săi din cabinet”. Titu Maiorescu declara: “România, prin notele pe care le-a remis la Sofia și la Belgrad, manifestase de mai multe săptămâni intenția sa fermă de a nu asista inactivă la dezvoltarea conflictului bulgaro-sârb; ea a epuizat mijloacele de conciliere și n-a ascuns opiniile sale la Belgrad și la Sofia. Fiindcă, din nefericire, vechii aliași balcanici preferă să recurgă la arme pentru a tranșa diferențele lor și pentru că echilibrul în peninsulă este din nou pus în pericol, România nu poate rămâne indiferentă în a-și vedea interesele sale lezate și situația sa compromisă printr-o soluție la care ea nu ar lua o parte activă. Iată pentru ce noi ne-am decis să intervenim într-un conflict pe care nu l-am putut împiedica. Noi dorim să putem să se facă auzită vocea noastră...și să nu lăsăm Bulgaria singură să devină arbitru situației. Mobilizarea începe de mâine și nu ne vom opri acțiunea decât atunci când ne vom atinge scopul pe care îl urmărim. Poate – adăuga prim-ministrul român – intrarea noastră în scenă le va da de reflecție beligeranților și vor facilita încetarea ostilităților, în condiții acceptabile pentru ei și pentru noi...”.

Blondel relatează că “după ce semnarea decretului a fost cunoscută, populația Bucureștiului a manifestat zgomotos pe străzi și în fața Palatului. Mii de persoane au aclamat pe rege, pe prințul Ferdinand, pe miniștri și atitudinea generală a populației a demonstrat guvernului că ea aprobă fără rezerve decizia luată. ...Pe parcursul întregii zile, grupuri numeroase au parcurs orașul, ale cărui case erau pavoazate cu culorile naționale. Cine nu ar fi cunoscut obiectivul principal al mobilizării ar fi putut crede că România mergea la război contra Austriei (s.n.)”. Blondel menționează în acest sens că demonstrații purtau placarde pe care se putea citi: “Jos Austria”, “Jos cu perfida Austrie”, “Ne-am săturat de Austria trădătoare”, o singură placardă având inscripția “Jos Bulgaria”.

Blondel arată că populația receptivă decizia regelui și a guvernului român ca pe o schimbare a orientării politicii externe a României: “Conversațiile pe care le-am putut surprinde, discursurile pe care, din loc în loc, oratori improvizați le adresau mulțimii aveau ca temă principală faptul că România își recucerise în sfârșit libertatea sa și își scutura jugul pe care de prea mult timp Austro-Ungaria făcea să-l apese asupra ei, în detrimentul intereselor naționale... (s.n.)”. “Noi mergem în război, se scria în ziare, pentru a afirma întreaga noastră independență ... și noi o vom face fără a ne preocupa de sfaturile sau de părerile mai mult sau mai puțin interesate ale vecinilor noștri”. Blondel ținea să pună în evidență rolul pe

⁸⁰ *Ibidem*, doc. nr. 284, p. 304. Blondel către Pichon, 4 iulie 1913.

care îl are Tripla Înțelegere în reorientarea politicii externe a României: *“Manifestațiile care au avut loc în fața legației Rusiei și în fața legației Franței au subliniat sentimentul general care se pronunță pentru abandonarea politicii externe urmată de rege și de guvernele anterioare și în favoarea unei apropieri de Tripla Înțelegere, al cărei instrument principal continuă să ne considere (s.n.)”*. *“Veștile pe care le-am primit din principalele orașe ale Regatului m-au făcut să cunosc că au avut loc manifestații analoage celei din București. În toate, ca și cum un cuvânt de ordine s-ar fi dat, strigățul «Trăiască armata» a fost acompaniat de strigătele: «Trăiască Franța! Trăiască Rusia!», «Jos Austria!» (s.n.)”*. Blondel arăta că *”în restaurantele sau teatrele din București și din provincie s-au cântat, alături de imnul românesc, «La Marseillaise» și imnul rusesc (s.n.)”*. Blondel concluziona: *“Într-un cuvânt, ziua de 3 iulie a marcat un protest contra politicii externe a guvernului român urmată de 30 de ani”*.

Blondel își încheia raportul menționând că *decizia de mobilizare a armatei române reprezintă indiscutabil un succes de seamă al diplomației franco-ruse*: *“În cercurile politice românești, la fel ca și printre compatrioții noștri, dintre cei care doreau o apropiere între România și Tripla Înțelegere, numărul este mare al celor care vin de câteva zile să mă felicite și să-mi mulțumească pentru ceea ce ei numesc opera mea, pretinzând că eu am dat elanul, încurajând speranțele și reușind să creez, prin relațiile mele personale și acțiunea mea continuă, un curent care în ultimele zile și-a consacrat forța. Nu ar fi just dacă nu aș adăuga că, de asemenea, colegul meu rus ... a contribuit cu putere la a favoriza această mișcare. El a știut să se facă foarte repede simpatizat în societatea românească, să stabilească legături cu oamenii politici cei mai marcanți, iar acțiunea sa să se întâlnească într-un moment propice cu cea pe care eu nu am încetat de a o urma timp de 5 ani. Noi am fost, dl. Schebeko și cu mine, în toate împrejurările în complet acord, combinând demersurile noastre, iar eu atribui în mare parte acest succes final comunității noastre de eforturi (s.n.)”*. *“Nu mai rămâne, și aceasta va fi opera de mâine, decât de a consolida o situație câștigată prin răbdarea și perseverența noastră”*⁸¹.

Pe data de 5 iulie 1913 Sir G. Barclay îl informa pe Sir Edward Grey: *“Cred că Austria va găsi dificil să facă România să ordone demobilizarea în schimbul cel puțin al liniei Turtucaia – Balci. [...] Cred că trupele românești vor fi gata pentru a trece Dunărea într-o săptămână și, dacă până atunci statele aflate acum în război nu vor fi de acord să supună diferendele lor arbitrajului rus și dacă Bulgaria nu va oferi României concesiile teritoriale, nu văd cum aceasta din urmă poate fi ținută în afara războiului”*⁸².

Dacă Tripla Înțelegere a influențat guvernul român pentru a se decreta mobilizarea, nu accepta însă să și susțină o acțiune militară a României la sud de Dunăre, în condițiile în care Marile Puteri care o alcătuiau au adoptat principiul non-intervenției,

⁸¹ *Ibidem*, doc. nr. 286, p. 306-309. Blondel către Pichon, 4 iulie 1913.

⁸² *B.D.O.W.*, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1116, p. 890. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 5 iulie 1913.

pe care doreau să îl impună și Marilor Puteri ale Triplei Alianțe. Pe data de 5 iulie 1913, Pichon îl informa pe Delcassé că a făcut cunoscută lui Sir Edward Grey, prin ambasadorul francez de la Londra, propunerea lui Sazonov de a se supune atenției reuniunii ambasadorilor de la Londra realizarea unui acord al Marilor Puteri pentru a nu interveni în războiul balcanic. Totodată, îl însărcina să comunice lui Sazonov că Franța și Anglia s-au pus de acord pentru a acționa în acest sens. În aceste condiții Pichon preciza: *“Această propunere, care corespunde punctului de vedere al guvernului rus, nu se poate concilia cu un sprijin financiar pe care noi să-l furnizăm României pentru a susține războiul”*. Motivul invocat de șeful diplomației franceze era că *“noi trebuie să ne abținem de la orice act care ar putea să fie considerat, în ziua în care va fi cunoscut, ca direct contrariu conduitei pe care noi o cerem Puterilor să o adopte de acord cu noi”*⁸³.

La două zile de la mobilizarea armatei române, pe data de 5 iulie 1913, Danev, care a rămas la conducerea guvernului bulgar, a avut o întrevedere cu ambasadorul rus la Sofia, Nekliudov, în cadrul căreia și-a afirmat *“atașamentul față de Rusia”*, spunând totodată că în cazul în care Bulgaria va ieși învingătoare în război nu va cere mai mult decât ceea ce este prevăzut în tratatul din 1912. Danev adăuga că în situația în care România va interveni, Bulgaria va fi nevoită să-i abandoneze teritoriul solicitat. Dar, în această eventualitate, Bulgaria va fi nevoită să ceară Serbiei o mică compensație. Pentru a se împiedica realizarea unei acțiuni militare românești împotriva Bulgariei, Danev îl ruga insistent pe ambasadorul rus ca *“Rusia să ne acopere cu protecția sa și să nu permită României să ne invadeze”*. Nekliudov îl sfătuia să întrerupă, de comun acord cu Serbia, încetarea operațiunilor militare⁸⁴.

Rusia însă nu era interesată în a se opri o intervenție a armatei române, ci Austro-Ungaria. Pe data de 6 iulie 1913, Blondel îl informa pe Pichon că ministrul Austro-Ungariei la București depunea toate eforturile pentru a determina guvernul bulgar, prin intermediul reprezentantului său în România, să facă guvernului român ofertele pe care acesta le aștepta și care ar fi, fără îndoială acceptate, dacă Bulgaria ar ajunge la o înțelegere cu Serbia, pe de o parte, și Grecia, pe de altă parte. Ministrul Austro-Ungariei era de aceeași părere cu Blondel că, *“dacă în câteva zile nici o tentativă de conciliere nu ar avea șansa să izbutească, [...] armata română va pătrunde în Bulgaria și nu se va opri decât atunci când își va impune voința sa Bulgariei”*. Pe de altă parte, regele Carol I îi spunea lui Blondel că, *“dacă toate Puterile ar putea să se înțeleagă pentru a impune voința lor statelor balcanice, s-ar putea încă opri intrarea în campanie a armatei române”*⁸⁵.

În aceeași zi, Delcassé îl informa pe Pichon că Rusia va răspunde afirmativ la cererea României în legătură cu armamentul și munițiile. Sazonov a făcut această declarație ambasadorului francez, fără a solicita ca Franța să-i ofere României

⁸³ D.D.F., 3e serie, tome VII, doc. nr. 288, p. 309-310.

⁸⁴ *Ibidem*, doc. nr. 290, p. 311-312. Delcassé către Pichon, 5 iulie 1913.

⁸⁵ *Ibidem*, doc. nr. 296, p. 319. Blondel către Pichon, 6 iulie 1913.

concursul său financiar. Atitudinea lui Sazonov este explicabilă prin rolul pe care îl atribuia României în “criza balcanică”. El declara cu acel prilej lui Delcassé că din punctul de vedere al Rusiei nu este de dorit o victorie bulgară, deoarece ar fi afectat astfel echilibrul balcanic. Pe de altă parte, nu este de dorit o victorie a Serbiei, deoarece Austro-Ungaria nu s-ar resemna și astfel ar fi afectată pacea europeană. În această situație *“România ar putea servi ca regulator”*. Esențial este, adăuga Sazonov, ca *“intrarea în scenă a României să nu fie invocată de Austro-Ungaria pentru a interveni la rândul său. Iată pentru ce o declarație de neutralitate a Marilor Puteri ar trebui făcută fără întârziere”*⁸⁶.

Treptat, ideea lui Sazonov, făcută cunoscută prin filieră franceză, de a se adopta o astfel de hotărâre a Marilor Puteri tindea să devină realitate. Pe data de 7 iulie 1913, Billy, însărcinatul cu afaceri al Franței la Roma, îl informa pe Pichon că guvernul pe care îl reprezintă *“s-a raliat în întregime politicii de non-intervenție în Balcani”*⁸⁷. În aceeași zi, Dumaine, ambasadorul Franței la Viena, relatează lui Pichon că a avut o întrevedere cu ambasadorul german care i-a declarat că *“Germania este favorabilă la orice tentativă destinată să localizeze și să oprească războiul. Totuși, mobilizarea românească îi apăsă ca o redutabilă complicație de natură a împiedica bunul efect al oricărui demers față de beligeranți”*. Contele Berchtold i-a declarat că *“ține cu siguranță la hotărârea Marilor Puteri de a nu interveni”*, dar, după părerea sa, acest lucru nu trebuie spus *“prea deschis”*, deoarece acțiunea statelor balcanice *“ar putea pune în discuție soluțiile stabilite la reuniunea de la Londra”*⁸⁸.

În același timp, Panafieiu, ministrul Franței la Sofia, transmitea că *“guvernului bulgar îi repugnă să dea consimțământul formal României asupra concesiilor teritoriale care ar putea să oprească intrarea în acțiune a armatei sale”*. Din discuția cu Danev rezultă că acesta *“dorește cu putere intervenția Rusiei sau a Puterilor pentru a obține încetarea ostilităților și revenirea la statu-quo-ul antebelic”*. Însă, Sazonov i-a comunicat lui Danev că *“Rusia nu va interveni în nici un caz la București, căci un demers oarecare în beneficiul Bulgariei ar prejudicia Serbia”*⁸⁹.

Pe data de 8 iulie 1913, de la Petersburg, Sir G. Buchanan transmitea lui Sir Edward Grey că *“Sazonov pare atât de înclinat în a detașa România de Austria încât este probabil că nu-i va face dificultăți în privința oricărui teritoriu bulgar care ar putea fi anexat (s.n.)”*. Șeful diplomației ruse i-a declarat ambasadorului englez *“cu multă satisfacție”*, că *“secretarul de stat german pentru afaceri externe nu numai că a refuzat să susțină eforturile făcute de Austria la București pentru a se ajunge la o înțelegere între România și Bulgaria, dar chiar a și criticat sever recenta direcție a diplomației austriece. El pare să creadă că o înțelegere între Berlin și Viena nu este atât de aproape pe cât părea”*⁹⁰.

⁸⁶ *Ibidem*, doc. nr. 297, p. 319-320. Delcassé către Pichon, 6 iulie 1913.

⁸⁷ *Ibidem*, doc. nr. 304, p. 329. Billy către Pichon, 7 iulie 1913.

⁸⁸ *Ibidem*, doc. nr. 305, p. 329-330. Dumaine către Pichon, 7 iulie 1913.

⁸⁹ *Ibidem*, doc. nr. 306, p. 330. Panafieiu către Pichon, 7 iulie 1913.

⁹⁰ *B.D.O.W.*, vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1122, p. 895. Sir G. Buchanan către Sir Edward Grey, 8 iulie 1913.

Apropierea momentului intrării României în război determina guvernul bulgar să acționeze pentru oprirea ostilităților cu Serbia și Grecia. Pe data de 9 iulie 1913 ambasadorul Bulgariei la Petersburg a declarat lui Sazonov că *“este însărcinat să ceară guvernului imperial (rus – n.n.) intervenția sa imediată pentru încetarea ostilităților”*. Totodată îl ruga pe ambasadorul francez Delcassé să-i acorde sprijin, dorind ca acesta să intervină pe lângă Sazonov în acest sens. Informându-l pe Pichon despre conținutul discuției pe care a avut-o pe această temă cu Sazonov, Delcassé arăta că *“Sazonov și-a asumat rolul de mediator. El va cere beligeranților să încheie un armistițiu și să vină la Petersburg pentru a discuta condițiile de pace”*.

Se pare că Delcassé a avut un rol important în schimbarea punctului de vedere al lui Sazonov. Această schimbare de atitudine a fost posibilă prin luarea în discuție a rolului României în cadrul viitoarei politici a Triplei Înțelegeri în Sud-Estul Europei. În raportul menționat se relatează că, în ceea ce privește România, cei doi diplomați au convenit că este bine să acționeze *“pentru a determina Bulgaria să-i facă fără întârziere concesiile dorite, care astfel ar angaja-o puțin câte puțin pe calea intrării sau aderării într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat într-o confederație balcanică în care ea ar fi un element important de echilibru și de pace (s.n.)”*⁹¹. Or pentru aceasta trebuia, mai întâi, aplanat conflictul dintre statele balcanice.

Sir G. Buchanan, ambasadorul Marii Britanii la Petersburg, prezintă într-o lungă scrisoare către Sir A. Nicolson schimbarea de atitudine a lui Sazonov. El relatează că a avut două întrevederi cu șeful diplomației ruse în cursul zilei de 9 iulie 1913. Prima, în care a susținut vechea poziție pe care se plasase anterior, iar cea de-a doua în cadrul căreia a manifestat o cu totul altă linie de conduită. Relatarea lui Buchanan este semnificativă pentru modul în care Sazonov concepea rezolvarea “crizei balcanice” și rolul României în contextul politicii Rusiei în Sud-Estul Europei: *“În prezent – scria ambasadorul englez – el este animat de cele mai amare sentimente împotriva bulgarilor și de dorința de a înlocui permanent Austria la București (s.n.). El nu a fost niciodată într-o dispoziție prietenească la adresa Bulgariei încă de la izbucnirea crizei toamna trecută și teama ca Bulgaria să devină prea puternică și totodată independentă de Rusia nu a lipsit niciodată din mintea sa. El îi reproșează ingratitudea și faptul că a uitat de tot ceea ce Rusia a făcut pentru ea, precum și marea lăcomie pentru teritorii; este foarte indignat că ea a sfidat deschis Rusia prin faptul că nu a respectat cerințele transmise regelui Ferdinand în telegrama împăratului. [...] Cred – comenta Sir G. Buchanan – că acest fel de a vedea lucrurile precum și dorința sa de a preveni războiul l-au dus la a încuraja România să amenițe cu mobilizarea (s.n.). Nu am nici cea mai mică îndoială că, direct sau indirect, el a îndemnat guvernul român să acționeze, cu toate că neagă zvonul că Schebeko ar fi sfătuit mobilizarea la București (s.n.). El însuși mi-a spus cu puțin timp în urmă despre mesajele de prietenie schimbate cu regele Carol cu privire la faptul că interesele Rusiei și României sunt identice (s.n.)”*

⁹¹ D.D.F., 3e série, tome VII, doc. nr. 319, p. 354-356. Delcassé către Pichon, 9 iulie 1913.

și cel mai important dintre aceste interese este fără îndoială acela de a preveni ca Bulgaria să devină puternică în Balcani. Acum când crede că Bulgaria a fost încurcată de greci și sârbi, el nu va asculta apelul ei de ajutor și nu-și va folosi relațiile pentru a obține termeni favorabili ei. [...] Este deci o problemă de indiferență pentru el cât teritoriu va fi Bulgaria obligată să cedeze Serbiei și României, cu toate că nu vrea să o vadă pe aceasta din urmă stabilindu-se la Varna (s.n.). Politica sa actuală ar fi aceea de a folosi România pentru a slăbi Bulgaria și a stabili astfel o balanță a puterilor în Balcani, în același timp în adoptarea unei atitudini prietenoase față de România, prin faptul că nu se opune pretențiilor lui de a se detașa de Tripla Alianță (s.n.). [...] N-aș putea spune – comenta Sir G. Buchanan – că această politică îmi este pe plac și nu sunt pe deplin sigur că se va ridica la înălțimea așteptărilor lui Sazonov. Opinia mea este că a fost o greșeală încurajarea României de a ordona mobilizarea (s.n.) din moment ce această amenințare nu i-a oprit pe bulgari și a reprezentat un sprijin pentru sârbi tocmai când erau pe punctul de a-l trimite pe Pasici la Petersburg. De asemenea cred că, dacă românii își unesc forțele cu ale sârbilor și înfrâng Bulgaria, situația ar putea deveni complicată datorită cererilor pe care cele două le vor avansa. Opinia publică de aici, în timp ce deplânge unanim războiul, nu s-a exprimat convingător până acum în favoarea uneia sau alteia dintre părți. Totuși mă aștept ca simpatia rusă să fie acordată Bulgariei dacă aceasta va ceda în fața unui atac combinat sârbo-român”.

În cadrul celei de-a doua întrevederi, Sazonov i-a vorbit pe un ton diferit ambasadorului englez. Sir G. Buchanan relatează că șeful diplomației ruse “a hotărât să consimtă să intervină la Atena și Belgrad. El speră ca sârbii să nu creeze dificultăți în privința unui armistițiu și că cei patru premieri vor veni în cele din urmă la Petersburg”. Comentând schimbarea de atitudine a lui Sazonov, Sir G. Buchanan consemna: “Nu știu dacă această schimbare bruscă se datorează veștilor care le-a primit despre starea modestă a armatei bulgare sau dacă nu e decât o altă dovadă a obiceiului său de a se răzgândi când are ocazia să gândească la ceea ce a spus inițial. În acest caz, totuși, gândurile acestea ultime sunt cu siguranță cele mai bune”⁹².

A doua zi, după ce s-a informat în legătură cu motivele care au determinat schimbarea de atitudine a lui Sazonov, Sir G. Buchanan a trimis o telegramă către Sir Edward Grey în care relata despre acțiunea diplomatică a Rusiei întreprinsă la Atena și Belgrad. În final preciza: “Schimbarea bruscă a Excelenței Sale s-ar putea datora gravei înfrângerii a Bulgariei. El nu a încercat să explice mai mult decât că Bulgaria s-a comportat atât de rău încât el a devenit pro-român, dar asta nu înseamnă că dorea ca România să mergă prea departe (s.n.)”⁹³. Nu rezultă totuși că Sazonov i-a făcut cunoscut conținutul discuției cu Delcassé.

⁹² B.D.O.W., vol. IX, partea a II-a, doc. nr. 1128, p. 899-900. Sir G. Buchanan către Sir A. Nicolson, 9 iulie 1913.

⁹³ *Ibidem*, doc. nr. 1129, p. 901. Sir G. Buchanan către Sir Edward Grey, 10 iulie 1913.

Știrea privitoare la asumarea de către Rusia a rolului de mediator a ajuns la cunoștința diplomației engleze și prin intermediul informațiilor transmise din capitala României. Sir G. Barclay, ambasadorul Marii Britanii la București, îl informa pe Sir Edward Grey: *“Am aflat că Bulgaria a plasat acum cazul fără rezerve în mâinile Rusiei. Va fi, prevăd, foarte greu să ținem România inactivă acum după ce a ordonat mobilizarea, dacă nu este asigurată că înțelegerea generală îi va acorda măcar linia Turtucaia-Balcic. Mobilizarea ei a fost fără îndoială un factor important în schimbarea atitudinii Bulgariei și rămâne cel puțin de discutat dacă ea merită o răsplată pentru contribuția sa la cauza păcii (s.n.)”*⁹⁴.

Indiferent însă de schimbarea intervenită în atitudinea Rusiei, pe data de 10 iulie 1913, guvernul condus de Titu Maiorescu a decis intrarea României în război. În întrevederea pe care a avut-o cu prim-ministrul român în acea zi, ambasadorul Rusiei la București, N. Schebeko, *“cam speriat”*, potrivit aprecierii lui T. Maiorescu, i-a comunicat, în numele lui Sazonov, că *“bulgarii sunt gata la orice concesie și cer arbitrajul Rusiei”*. În această situație, Rusia a acceptat și a intervenit pentru încheierea unui armistițiu. Sazonov cerea guvernului român, după cum consemna Titu Maiorescu, *“să uezăm de influența noastră la Atena și Belgrad pentru a da același sfat”*. Maiorescu a răspuns că va comunica regelui, fără a-și lua angajamente în sensul dorit de partea rusă⁹⁵.

În aceeași zi, ambasadorul Franței la București, C. Blondel, redacta un raport către Pichon în care analiza pe larg politica externă a României. Reluând conținutul unei telegrame trimisă în seara zilei precedente, în care se relata despre declarația făcută de către Titu Maiorescu ambasadorului rus în legătură cu *“posibilitatea unei alianțe balcanice reconstituite în care ar intra și România (s.n.)”*⁹⁶, Blondel preciza: *“Corespondența mea de după anul 1909, în diverse rânduri, a semnalat evoluția care se producea puțin câte puțin în România și schimbările din ce în ce mai serioase care se acumulau, pentru a abandona orbita Triplei Alianțe și a se apropia de Tripla Înțelegere sau cel puțin pentru a cuceri o independență politică care i-ar lăsa întreaga libertate de acțiune (s.n.). Sub imperiul ultimelor evenimente, sentimentul, pe care eu l-am simțit afirmându-se, a îndrăznit să se manifeste mai deschis decât o făcuse până acum și eu consider că, dacă noi vom ține cont de el și îl vom încuraja, Austria, în posesia eforturilor disperate pe care le multiplică de câteva zile pentru a înlătura acest pericol, nu va putea recâștiga terenul pe care l-a pierdut, mai mult prin stângăciile și ezitățile sale decât prin ceea ce numește intrigile noastre. Cuvântul său nu mai inspiră încrederea și prestigiul de care ea se bucura acum câteva luni. [...] Cât despre oamenii politici care se arătau cei mai înfeudați politicii austrofile, în fruntea cărora se distingea prim-ministrul actual, limbajul lor s-a modificat sensibil și, nemaifiind dominați de teama de a displace regelui, de care depinde, până la urmă, ca ei să dețină puterea, toți sau aproape*

⁹⁴ *Ibidem*, doc. nr. 1125, p. 896. Sir G. Barclay către Sir Edward Grey, 9 iulie 1913.

⁹⁵ Titu Maiorescu, „Însemnări politice zilnice inedite, 1912-1913”, în vol. *România, Războaiele Balcanice și Cadrilaterul*, volum editat de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 133.

⁹⁶ *D.D.F.*, 3^e serie, tome VII, doc. nr. 324, p. 362. Blondel către Pichon, 10 iulie 1913.

toți au manifestat public neîncrederea pe care le-o inspiră politica Austriei și deziluziile pe care aceasta le cauzează (s.n.). Ultima, dar nu cea mai importantă probă a acestui profund reviriment, tocmai ne-a fost dată de conversația, pe care eu aș putea să o numesc aproape senzațională, în legătură cu care v-am telegrafiat. Pentru ca Președintele Consiliului (de Miniștri – n.n.) să fi mers până la a lua inițiativa unei precizări asupra unui subiect pe care eu nu-l abordasem cu el de câteva luni, cu o extremă prudență și sub o formă mai mult academică decât practică, trebuie ca el să fi fost profund impresionat, nu atât de manifestațiile publice care au însoțit anunțul mobilizării, cât de mișcarea de ansamblu cu care presa și opinia publică întrevăd necesitatea abandonării tutelei austriece. [...] Eu estimez că momentul este unic și noi putem sau Rusia mai ales poate să culeagă fructul unei munci lente dar util pregătite și să-și asigure, dacă nu cooperarea, cel puțin neutralitatea unei armate de 600.000-700.000 oameni contra căreia ea trebuia până acum să-și pregătească apărarea, în caz de conflict cu Austria. Ora este propice pentru a desăvârși opera începută. Sentimentul public este de partea noastră (s.n.). Toate eforturile noastre (ale Franței și Rusiei – n.n.) trebuie deci, se pare, să fie astăzi îmbinate pentru a menține România în dispozițiile atât de manifest favorabile intereselor noastre (s.n.)”⁹⁷. În ziua în care ambasadorul francez își trimetea raportul său la Paris, survenea declarația de război a României împotriva Bulgariei. A fost o victorie a Antantei?

Concluziile care se desprind din analiza relațiilor României cu Antanta în perioada premergătoare intrării armatei române în cel de-al Doilea Război Balcanic fac necesară, din punctul nostru de vedere, o analiză critică a surselor.

Considerațiile lui Blondel prezentate pe larg șefului diplomației franceze fără îndoială că se bazează pe niște realități care marcau tendința unei detașări a României de alianța cu Austro-Ungaria și de apropiere de Antanta. Opinia publică și atitudinea liderilor politici din România relevau creșterea ponderii curentului filoantantist care milita pentru o reorientare a politicii externe a țării. Ne surprinde totuși tendința lui Blondel de a prezenta această evoluție ca fiind un proces încheiat sau cel puțin unul ajuns la ora la care trebuia “desăvârșită opera începută”. În plus, această evoluție este legată în mai multe rapoarte politice către Quai d’Orsay de momentul acreditării sale ca ministru al Franței la București. Nu avem nici cea mai mică intenție de a minimaliza rolul său deosebit de important în realizarea unei detașări a României de Tripla Alianță și a unei apropieri de Tripla Înțelegere, dar nu ne putem ascunde bănuiala că modul de prezentare a faptelor lasă cumva să se întrevadă o intenție de a sugera Parisului că practic mandatul său se încheiase la București. Oare tendința de a prezenta mobilizarea armatei române și intrarea acesteia în Al Doilea Război Balcanic ca pe o încununare a activității sale diplomatice nu putea servi ca un pretext pentru a se sugera o avansare în carieră? Bucureștiul își câștigase de mult timp renumele de “trambulină pentru ambasadori”!...

⁹⁷ *Ibidem*, doc. nr. 333, p. 371-373. Blondel către Pichon, 10 iulie 1913.

Realitățile pe care le prezintă sunt evidente, dar se referă la manifestări ale unei părți a opiniei publice și la atitudini ale unor lideri politici filoantantiști, informațiile respective fiind confirmate și de numeroase alte izvoare istorice, în principal de rapoartele politice ale reprezentanților Triplei Alianțe la București. Prin urmare, rapoartele sale politice în nici un caz nu trebuie considerate ca fiind lipsite de obiectivitate, mai ales că erau documente oficiale care trebuiau să stea la baza elaborării politicii Franței față de România, în contextul mai larg al analizei problemelor sud-estului european. În ceea ce privește ultimul dintre rapoartele politice menționate, nu putem însă să nu ne manifestăm surprinderea că relatările sale porneau de la o pretinsă declarație a lui Titu Maiorescu făcută ambasadorului rus N. Schebeko, despre care nu avem, după cunoștințele noastre, o confirmare. Nici memoriile ambasadorului rus⁹⁸, nici memoriile șefului de atunci al diplomației ruse⁹⁹ nu conțin o confirmare în acest sens. Singura confirmare ar putea fi obținută prin cercetarea documentelor originale din arhivele ruse, dar este puțin probabil ca o astfel de declarație a prim-ministrului român să fi fost considerată relevantă din punctul de vedere al diplomației ruse, ca fiind o expresie a unei poziții oficiale a guvernului român. Ea nu este consemnată nici măcar în *Însemnările politice inedite*, în care prim-ministrul român își nota evenimentele politice importante din cursul fiecărei zile. Ar fi de neconceput, după părerea noastră, ca o declarație “aproape senzațională” să nu fie menționată în acel jurnal în care Titu Maiorescu își nota uneori amănunte cu totul ne semnificative, cum erau de pildă cele legate de starea vremii. Dacă într-adevăr o astfel de declarație a fost făcută de Titu Maiorescu credem că ea nu poate să fie interpretată decât ca un *gest de oportunitate politică, în condițiile în care Rusia își schimbase poziția în ceea ce privește posibilitățile de soluționare a “crizei balcanice”, prin asumarea rolului de arbitru, situație în care intrarea României în război nu era dorită*. Titu Maiorescu mai făcuse uneori aprecieri similare, așa cum am văzut, consemnate chiar de Blondel în rapoartele sale politice, dar cu toate acestea a rămas fidel orientării politice alături de Tripla Alianță. Chiar Blondel, atunci când, depășindu-și instrucțiunile, a discutat cu premierul român problema participării României la război, rămăsese cu suspiciunea că *România, dacă va intra în conflict, se va mulțumi cu ocuparea liniei Turtucaia-Balcic, care intra de altfel și în planurile diplomației austriece*, dar ca un rezultat al unei înțelegeri bilaterale româno-bulgare. A interpreta amintita declarație a lui Titu Maiorescu ca înscriindu-se în curentul de opinie care cerea “necesitatea abandonării tutelei austriece” ni se pare a fi exagerat.

În fapt, așa cum s-a văzut, *atât Franța cât și Rusia doreau mobilizarea armatei române, pentru a se evita un război între statele care constituiseră Alianța balcanică, dar, după ce războiul a izbucnit, intrarea armatei române în luptă împotriva Bulgariei nu mai putea să fie susținută, cel puțin oficial, deoarece era în contradicție cu politica de non-intervenție pe care o adoptaseră și cu decizia de*

⁹⁸ Schebeko, N., *Souvenirs. Essais historiques sur les origines de guerre de 1914*, Paris, 1936, 331 p.

⁹⁹ Sazonov, S., *Les années fatales. Souvenirs ... (1910-1916)*, Paris, 1927, 344 p.

ultim moment a Petersburgului de a acționa pentru încheierea unui armistițiu și a se soluționa conflictul prin arbitrajul Rusiei. De altfel, după intrarea României în război împotriva Bulgariei, toate eforturile diplomației franco-ruse la București vor avea ca obiectiv principal oprirea înaintării armatei române spre Sofia.

Credem că ultimele rapoarte menționate ale ambasadorului Franței la București, la fel ca și manifestările potrivnice Austro-Ungariei înregistrate la nivelul opiniei publice românești din vara anului 1913, au contribuit la crearea unei anumite confuzii în istoriografie, prin faptul că unii istorici, așa cum am văzut, au apreciat că momentul mobilizării și apoi al intrării armatei române în Al Doilea Război Balcanic a reprezentat o dovadă peremptorie a reorientării politicii externe a României. În pofida creșterii ponderii curentului filoantantist, care îngloba tot mai mulți oameni politici, esențială era pentru orientarea politică a țării atitudinea regelui Carol I, pentru care legătura cu Germania reprezenta principalul reper al orientării politice pe plan extern, precum și aceea a prim-ministrului Titu Maiorescu, care, în pofida unor declarații "*mai mult cu caracter academic*", care ar putea sugera contrariul, era un fidel susținător al aceleiași orientări politice. În plus, reorientarea politică a țării nu putea să fie determinată de o propagandă filoantantistă, oricât de abilă, dar desfășurată în funcție de elemente conjuncturale, cum erau problemele balcanice, ci de adevăratele interese naționale legate de unirea teritoriilor românești aflate sub dominație străină cu România. Or acestea nu au fost aduse deloc în discuție, în contextul "crizei balcanice", de către diplomații Antantei acreditați la București.

Criza înregistrată la nivelul Triplei Alianțe, datorată politicii balcanice a Dublei Monarhii, a dat mai multă libertate de mișcare României pe plan extern, iar dacă unele dintre acțiunile diplomatice sau militare ale statului român coincideau cu interesele Triplei Înțelegeri, sau chiar erau sugerate cu acest scop, nu înseamnă că s-a înregistrat o veritabilă reorientare a politicii externe românești. În fond, România avea propriile interese la sud de Dunăre și a intrat în război pentru realizarea obiectivelor sale. În plus, acestea puteau să fie realizate și cu acordul sau chiar cu sprijinul Triplei Alianțe, fapt care nu făcea necesară abandonarea vechilor sale angajamente de politică externă, reînnoite ultima dată în februarie 1913, în perioada premergătoare Conferinței ambasadorilor de la Sankt Petersburg. În fond, extinderea frontierei româno-bulgare pe linia Turtucaia-Balcic era acceptată, în noile condiții determinate de desfășurarea celui de-al Doilea Război Balcanic, de ambele grupări politico-militare ale Marilor Puteri, iar după intrarea armatei române în război, așa cum avea să demonstreze desfășurarea evenimentelor în perioada următoare, nu s-a înregistrat nicio rezistență din partea armatei bulgare, în înaintarea sa pe această direcție. Singura problemă, cu adevărat gravă, era, din perspectiva ambelor grupări politico-militare ale Marilor Puteri, înaintarea unei părți a armatei române spre Sofia. Îndeosebi Rusia și Austro-Ungaria erau îngrijorate de perspectiva ocupării capitalei Bulgariei de către armata română.